

גן רגיש מגדר

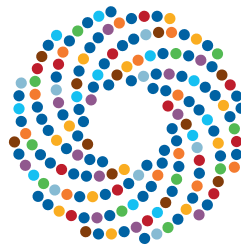
תכנית לחינוך לשוויון
מגדרי, והטמעת חשיבה
מגדרית במסגרות
לחינוך הקדם יסודי

הרשות
לקידום מעמד האישה
המשרד לשוויון חברתי

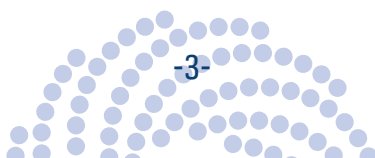

גן רגיש מגדר

**תכנית פעולה להעלאת מודעות בנושא שוויון מגדרי
והטמעת חשיבה מגדרית במסגרות לגיל הרך**

נכתב על ידי לילי בן עמי, מומחית לחינוך ומגדר
ומנהלת תכניות חינוכיות עירוניות במערכת החינוך הפורמלית

התכנית נכתבה עבור הרשות לקידום מעמד האישה, המשרד לשוויון חברתי

קראו, העירו ואישרו תוכן:

גב' אוה מדזיבוז' - מנהלת הרשות לקידום מעמד האישה

גב' אושרה יוסף-פרידמן – סגנית מנהלת הרשות לקידום מעמד האישה

גב' אורנה פז- מנהלת אגף לחינוך קדם יסודי, משרד החינוך

ד"ר מירב תורג'מן - ממונה על היחידה להפעלה פדגוגית, אגף לחינוך קדם יסודי, משרד החינוך

גב' סיגל נטף - מונה על היחידה לפיתוח המקצועי וחדשנות, אגף לחינוך קדם יסודי, משרד החינוך

גב' אורלי נעים - ממונה על יחידת הפרט - הכלה והשתלבות, אגף לחינוך קדם יסודי, משרד החינוך

גב' פאטמה קאסם-מרכזת חינוך קדם יסודי חברה ערבית, משרד החינוך

גב' אושרה לרר-שייב, מנהלת היחידה לשוויון בין המינים, משרד החינוך

גב' צילה פתאל - מדריכה ביחידה לשוויון בין המינים, משרד החינוך

מדינת ישראל | ינואר 2020

דבר ראשת הרשות לקידום מעמד האישה

הרשות לקידום מעמד האישה עוסקת ב"כאן ועכשיו" בסוגיות מגדריות אקוטיות בחברה הישראלית, כמו אלימות כלפי נשים, פגיעות מיניות, פערי שכר ועוד, אך במקביל מטפלת גם באמצעים מניעתיים חינוכיים ותודעתיים בשורשי הפערים, הנטמעים כבר בגיל הרך.

הרשות לקידום מעמד האישה (להלן: הרשות) הוקמה על פי **חוק הרשות לקידום מעמד האישה**, תשנ"ח-1998 (להלן: "החוק" או "חוק הרשות") זאת במטרה לקדם את השוויון בין נשים לגברים בישראל, להביא לתיאום בין הגופים המטפלים במעמד האישה בישראל, לקדם את החינוך, החקיקה והאכיפה בתחומים אלה, להבטיח כי בהליכי החקיקה ייבחנו השלכות החקיקה המוצעת על השוויון בין נשים לגברים, לקדם פעילות למניעת אלימות נגד נשים, להעמיד לרשות הממשלה את הכלים והמידע הנדרשים להשגת המטרות האמורות, ולהקים רשות מרכזית שתפעל ליישום עקרונות אלה.¹ כמו כן, חוק הרשות עיגן במסגרתו את תחומי פעילותה של הרשות ובכלל זה קבע את תפקידי הרשות כמפורט להלן:

1. לעודד, לתאם ולקדם את פעולות משרדי הממשלה, הרשויות המקומיות וגופים אחרים הפועלים בתחומי פעולתה של הרשות;
2. לקיים מעקב ובקרה לגבי פעילות משרדי הממשלה בנושאים שבתחומי פעולתה של הרשות;
3. לייעץ למשרדי הממשלה בנושא אכיפתם של חוקים בתחומי פעולתה של הרשות;
4. לעקוב אחר מילוי המלצותיו של מבקר המדינה הנוגעות לתחומי פעולתה של הרשות;
5. לפעול להעמקת המודעות הציבורית בתחומי פעולתה של הרשות, לרבות באמצעות מערכות החינוך והתקשורת;
6. לפעול לקידום הצעות לחקיקה בתחומי פעולתה של הרשות;
7. להגיש חוות דעת מגדריות על הצעות חוק וחקיקת משנה כאמור בסעיף 2ג6 לחוק שיווי זכויות האישה, התשי"א-1951;
8. לרכז מידע ונתונים וליזום מחקרים בתחומי פעולתה של הרשות;
9. ליזום, לתכנן ולקדם הקמת מסגרות פעולה ושירותים בתחומי פעולתה של הרשות;
10. לפעול ליישומה של האמנה לביעור כל צורות ההפליה נגד נשים משנת 1979 (להלן - האמנה);
11. להכין בעבור המדינה - דיווחים תקופתיים שעל המדינה לפרסם בהתאם לאמנה ודיווחים נוספים כפי שיוטלו עליה על ידי הממשלה;
12. ליזום ולקיים קשרים עם גופים בין-לאומיים ועם גופים במדינות חוץ הפועלים בתחומי פעולתה של הרשות.

חוקים נוספים והחלטות ממשלה שונות הטילו על הרשות משימות נוספות לצורך קידום ועידוד מדיניות ופעילות לקידום מעמד האישה, לקידום השוויון בין המינים, לביעור ההפליה נגד נשים ובכלל זה למניעת אלימות נגד נשים. על הרשות הוטלו עוד משימות קונקרטיות של הכשרת היועצות לקידום מעמד האישה ברשויות המקומיות, ריכוז דוחות הפעילות השנתיים של היועצות, ריכוז ניתוחי התקציב המגדרי של משרדי הממשלה, הקמת צוות בין-משרדי לגיבוש תכנית פעולה כוללת לקידום שוויון מגדרי בראשותה של מנהלת הרשות שיעסוק בין היתר, בנושאים של הטמעת חשיבה מגדרית בקבלת החלטות, מתן הזדמנויות שוות לנשים בכלל תחומי החיים לרבות: תעסוקה, כלכלה, חינוך והשכלה, בריאות ורווחה כמו גם חיזוק הביטחון של נשים והגנה עליהן מפני סוגי אלימות שונים המופנים נגדן ועוד.

1 סעיף 1 לחוק הרשות לקידום מעמד האישה, תשנ"ח-1998.

על אף התחושה שאנו בעידן של קדמה, עידן של נשים פורצות דרך, פערי התעסוקה המגדריים קיימים בכל מקום במודע או שלא במודע ומייצרים פערי שכר וקידום מגדריים. אפילו בענפים "ממוסדים" באופן יחסי כמו ענף הפיננסי והביטוח וענף המידע והתקשורת שכרן השעתי הממוצע של הנשים הוא 65% עד 70% מהשכר השעתי של הגברים.

מרבית הנשים לומדות בתחומים שלרוב מובילים לתעסוקה בשכר נמוך, כמו חינוך והוראה (80% נשים בקרב כלל הסטודנטים בחוג) או מקצועות עזר רפואיים (82%) – לעומת 33% מכלל הסטודנטים לתואר ראשון במתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב. על אף מאמצי שילוב רבים, בצבא ישנן 27% נשים ביחידות טכנולוגיות, ו-17% נשים ביחידות סייבר.

ייצוג נמוך של נשים במקצועות בעלי פוטנציאל השתכרות גבוה- שיעור הנשים העובדות בישראל עלה משמעותית עשורים האחרונים, אך נשים עדיין בייצוג חסר במקצועות וענפים מסוימים, ובפרט במקצועות ותפקידים עם פוטנציאל השתכרות גבוה (בעיקר בענפי ההייטק והפיננסים) גם נשים העובדות בענפים אלו מרוויחות בממוצע שכר נמוך באופן משמעותי מגברים בענפים אלו. מחקרים מצביעים כי ענפי התעסוקה בהן נשים עובדות "אחראים" ל 30% מפערי השכר המגדריים. ברמה המשקית הדבר מהווה הקצאה לא יעילה של כישרונות בשוק העבודה- לדוגמא באופן ממוצע נשים בעלות יכולות ומיומנויות גבוהות לא "ממצות" את פוטנציאל ההשתכרות שלהן.

ייצוג נמוך של נשים בתפקידי ניהול בכירים- ניהול הוא משלח יד משמעותי במיוחד לדיון על פערי שכר מגדריים לאור השכר הגבוה שמאפיין את דרג הניהול במגוון ענפי תעסוקה ולאור הנוכחות של עובדים בדרג זה במקדי קבלת החלטות. בישראל, ובעולם כולו, ישנו ייצוג נמוך יותר של נשים בתפקידי ניהול בכלל ובתפקידי ניהול באופן ספציפי.

כל אלה הם תוצר של סטראוטיפים והסללות מגדריות המכוונים את הנשים והגברים לתפקידי חיים שונים, הן בחיים הפרטיים, במשפחה, והן בחיים הציבוריים, בעבודה. את אותם הפערים נראה כבתמונת ראי כבר בגן הילדים כשנתבונן היטב במה עוסקות הילדות ובמה עוסקים הילדים. אנחנו נראה כי הילדות בוחרות לשחק בתפקידי טיפול בפינות הבובות, במטבח, בארגז החול, באינטראקציה בין אישית קרובה, ואילו הבנים בוחרים לשחק במרחבים גדולים יותר, כמו לבנות בקוביות, לרוץ במרחבי הגן במשחקי חצר, להתחרות ועוד.

בחירות אלה הן לא מולדות, בחירות אלה הן תוצאה ישירה של הסללה והכוונה שלנו המבוגרים את הילדים והילדות, אם במסרים גלויים ואם במסרים סמויים מן העין, אם בכוונה ואם מתוך חוסר מודעות. השינוי צריך להיות אצלנו המבוגרים המשמעותיים המלווים את הילדים והילדות, ההורים, המשפחה, צוותי החינוך, המדיה ועוד.

הפער המגדרי מתחיל בינקות ולכן ככל שנקדים לטפל, כך ניטיב לבנות לילדים ולילדות שלנו עתיד טוב יותר, בו הבחירה של כל אחת ואחד תהיה על סמך נטיות הלב, הכישורים והרצונות ולא כרצייה חברתית של הסביבה.

אנו רואות ורואים כי בכל תחום בו נחצו הגבולות המגדריים, מצאו עצמם הן הנשים והן הגברים במקומות טובים, יצירתיים ומביאים תועלת הן לאדם והן לחברה. אנו רואים היום גברים המביעים סיפוק מכך שהם לוקחים חלק פעיל כאבות בחיי ילדיהם ובתחזוקת הבית, ונשים המביעות סיפוק מכך שניתנת להן האפשרות לבחור קריירה מניבה ומספקת שנמנעה מהן בעבר. האיזון הוא הבחירה האמתית- לתת לכל אדם כפרט את הזכות לבחור מבלי להיות מוגבל לזהות המגדרית.

התכנית הזו היא תכנית ייחודית ביוזמת הרשות לקידום מעמד האישה ובשיתוף פעולה מקצועי עם משרד החינוך, והיא נועדה להראות כי אפשר וצריך להתחיל מוקדם. מדובר תכנית זו היא תכנית מקיפה להטמעת חשיבה מגדרית בגני הילדים, תכנית הכוללת השתלמות והכשרת הגננות להוראה רגישת מגדר בשפה, בסביבות, בהתנסויות ועוד, הדרכה וליווי של הגננות בעשייתן היומיומית ותקציב לרכישת ערכת אביזרים שיסייעו להטמעת החשיבה הזו.

בראש ובראשונה לשרה לשוויון חברתי, מירב כהן על התמיכה והגיבוי המלא להובלת המאמצים למען הטמעת חשיבה מגדרי ובחינוך לשוויון מגדרי.

בהזדמנות זו אבקש להודות לכל השותפים והשותפות המקצועיים במשרד לשוויון חברתי .

תודה מיוחדת לסגנית מנהלת הרשות גב' אושרה יוסף- פרידמן שהובילה ביחד עם כלל השותפות והשותפים בכדי לדאוג שהמשימה תצא לפועל.

לצוות משרד החינוך, השותפים הטבעיים, להטמעת התכנית במערכת החינוך:

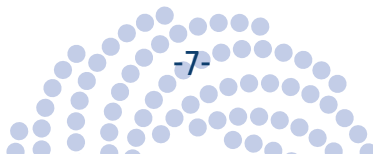
לגב' אורנה פז- מנהלת אגף לחינוך קדם יסודי, לד"ר מירב תורג'מן - ממונה על היחידה להפעלה פדגוגית, אגף לחינוך קדם יסודי, לגב' סיגל נטף - מונה על היחידה לפיתוח המקצועי וחדשנות, לגב' אורלי נעים - ממונה על יחידת הפרט - הכלה והשתלבות, גב' פאטמה קאסם- מרכזת חינוך קדם יסודי חברה ערבית.

לצוות אגף שוויון בין המינים והעומדת בראש הגב' אושרה לרר-שייב וד"ר צילה פתאל - מדריכה ביחידה לשוויון בין המינים בחינוך .

אורנה מדזיבוז, ר"ח

ראשת הרשות לקידום מעמד האישה

תוכן עניינים

10 חלק ראשון: מבוא.....

10 א. תיאור תכנית "גן רגיש מגדר".....

11 חלק שני: הטיות מגדריות בתהליך החינוכי.....

11 א. למה חשוב שתהיה רגישות למגדר בתהליך החינוכי?.....

11 מה זה רגישות למגדר?.....

11 למה חשוב שתהיה רגישות למגדר בתהליך החינוכי?.....

11 תפקיד הצוות החינוכי בתהליכי חיברות למגדר.....

13 ב. הטיות מגדריות סמויות וגלויות בחינוך.....

13 1. מה זה מסר סטריאוטיפי מגדרי?.....

13 2. עיצוב זהות מינית.....

14 3. תפקידי מין - תורשה או חיברות?.....

15 4. גבריות.....

17 5. שפה מעצבת מציאות ומציאות מעצבת שפה.....

18 6. תרבות פופולרית לילדים.....

23 חלק שלישי: ארגז כלים - גן רגיש מגדר.....

23 אסטרטגיות המקדמות שוויון מגדרי.....

23 שלב 1 - זיהוי מסר סטריאוטיפי מגדרי סמוי או גלוי.....

23 תצפית על הסביבה החינוכית.....

24 א. ספרי ילדים ושירי ילדים.....

24 ב. חלל הגן, חצר וצעצועים.....

25 ג. סדרות וסרטים.....

25 ד. חגים ומועדים.....

26 שלב 2 - ארגז כלים להתמודדות עם מסר סטריאוטיפי בטקסט.....

29 שלב 3 - ארגז כלים לעיצוב הסביבה החינוכית כולה.....

29 א. יצירת יצירות והפעלות חדשות.....

29.....	ב. הכנסה לגן של מוצרים נבחרים.....
29.....	ג. אופן המשחק במשחקים וצעצועים קיימים.....
29.....	ד. תמונות, צבעים, עבודות יצירה.....
30.....	ה. חלוקת מרחב הגן והחצר.....
30.....	ו. הצגות, פעילויות, חגים, אישים, יום המשפחה, קבלת שבת.....
30.....	ז. קשר עם ההורים.....
30.....	ח. שפה וקשר בין אישי.....

34..... חלק רביעי: הכשרות לצוותי חינוך.....

34.....	תוכנית הכשרה: גן רגיש מגדר.....
---------	---------------------------------

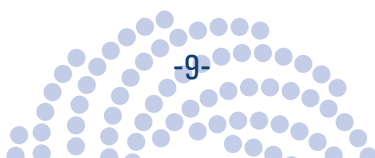
37..... חלק חמישי: גורמים מקדמים ומעכבים.....

37.....	גורמים מקדמים.....
37.....	גורמים מעכבים.....
38.....	קשיים צפויים, או: שאלות נפוצות (F.A.Q).....

40..... חלק שישי: נספחים.....

40.....	נספח א': ביבליוגרפיה.....
43.....	נספח ב': רשימת ספרי ילדים מומלצים.....
48.....	נספח ג': חומרים לשילוב בתוכנית הלימודים.....
52.....	נספח ד': אוסף סרטונים שניתן לעשות בהם שימוש בתוכניות ההשתלמות לצוותים החינוכיים.....

* כל הכתוב בלשון נקבה או זכר מתייחס לשני המינים.

חלק ראשון: מבוא

א. תיאור תכנית "גן רגיש מגדר"

"מערכת החינוך עשויה לשמש מנגנון לשעתוק של תפיסות עולם מגדריות דיכוטומיות או לחילופין זרז של שינויים חברתיים ושחרור מהשפעות ומתפיסות עולם כובלות. בידי המחנכים והמחנכות הבחירה אם לשמש שומרי סף של תפיסות עולם מגדריות מוגדרות מראש או להיות מנהיגי ומנהיגות שינוי ופריצת דרך לקידום שוויון ההזדמנויות".²

מסמך זה מציג תכנית פעולה להעלאת מודעות בנושא שוויון מגדרי והטמעת חשיבה מגדרית במסגרות חינוך הקדם יסודי (גילאי 3-6). תכנית זו נכתבה לבקשת הרשות לקידום מעמד האישה ותופעל בתיאום עם הגורמים הרלוונטיים במשרדי הממשלה.

התוכנית תיושם בשנה"ל התשפ"א כפיילוט בכמאה גני ילדים ברחבי הארץ. במידה והפיילוט יצלח כמתוכנן, מומלץ להרחיב את התוכנית, בהתאם למפורט בהמלצות להלן (חלק ראשון סעיף ב).

הרשות לקידום מעמד האישה מסרה פירוט של תכני הפעולה שיש לגבש, תוך הדגשת החשיבות בהתייחסות לגיוון התרבותי-חברתי בחברה הישראלית. הפירוט כולל את הרכיבים הבאים:

- א. תפקיד הצוות החינוכי בתהליכי חברות למגדר.
- ב. פיענוח המסרים הסמויים והגלויים הקיימים בתרבות החינוכית כיום וכיצד משנים זאת בתהליך מותאם.
- ג. כלים ואביזרים חינוכיים המסייעים בהטמעת החינוך לשוויון מגדרי (ר' חלק שני, פרק ב').
- ד. עיצוב זהות מינית תוך הרחבת האפשרויות לשני המינים ולא בהתאם לסטריאוטיפים מגדריים.
- ה. עיצוב סביבת הלמידה: עיצוב הסביבה החינוכית של הגן, עיצוב פינות משחק לא ממוגדרות, עיצוב חצר מקדמת שוויון מגדרי וגירויים חינוכיים מגוונים אשר משקפים שוויון מגדרי (ספרים ומשחקים).
- ו. הכשרות לצוותי חינוך- כחלק מהתפתחותם המקצועית וכמחנכים ליצירת שפה מגדרית- מתודולוגיה להטמעת נושא השוויון המגדרי בקרבה צוותים חינוכיים, מתווה תכני להכשרת הצוותים החינוכיים, מודל הכשרה בר קיימא.
- ז. פיקוח פדגוגי- האחריות לפיקוח פדגוגי, ניסיון פדגוגי, מאפיינים וכלים עיקריים של הפיקוח הפדגוגי, צמתי הערכה ובקרה, מידת הגמישות הנדרשת בכדי לאפשר את ההתאמה לכל מסגרת (חברה ערבית, חרדית, פריפריה וכדומה).
- ח. מודל הוליסטי - התייחסות לכל השחקנים בזירה המיועדת של התכנית והתייחסות למענים הניתנים לכל אחת מהאוכלוסיות- ילדים וילדות, צוותים חינוכיים, הורים וכל זאת בהתאם לרגישות מותאמות לכל קבוצת אוכלוסייה (החברה הערבית, חרדית וכדומה).
- ט. גורמים מקדמים ומעכבים - פירוט גורמים שבכוחם לקדם את הטמעת התכנית והצלחתה, ואופן המינוף של הגורמים הללו לטובת הצלחת התכנית פירוט גורמים שצפויים לעכב את הטמעת התכנית והתווית פתרונות לגורמים אלה.

* **המגזרים השונים** אליהם יש להתאים את התוכנית:

ערבים: דרוזים, צירקסים, בדואים, נוצרים חרדים: 12 פלגים דתיים לאומיים חילונים עולים

2 גלעד אתי ואחרות (עורכות) (2010).

חלק שני: הטיות מגדריות בתהליך החינוכי

א. למה חשוב שתהיה רגישות למגדר בתהליך החינוכי?

מה זה רגישות למגדר?

למה חשוב שתהיה מודעות מגדרית בחינוך?

תפקיד הצוות החינוכי בתהליכי חיברות למגדר

מה זה רגישות למגדר?

רגישות למגדר משמע להבחין במסרים מגדריים המשודרים אלינו ללא הרף ומכיוונים שונים. מסרים גלויים וסמויים, המלווים אותנו החל בגיל הרך ולאורך כל חיינו ומכוונים אותנו להתנהג בהתאם לסטריאוטיפים מגדריים.

למה חשוב שתהיה רגישות למגדר בתהליך החינוכי?

- הוראה ללא הטיות מגדריות מטרתה לאפשר לכל ילדה וילד הזדמנות שווה למיצוי הפוטנציאל האישי.
- חינוך המעניק לילדות וילידים כלים לחיים של חשיבה מסדר גבוה, לניתוח הסביבה והעולם האישי-הפנימי.
- חינוך ערכי: ידע ומודעות מגדרית – חברתית.
- תיקון עולם: הנעה להובלת שינוי חברתי לכיוון של שוויון בין המינים, בין אם בעולם הפרטי ובין אם בסביבה הרחבה יותר. הגנים המשתתפים בתכנית יזכו בערך מוסף – מיתוג חיובי מול ההורים והרשות המקומית ומיצוב הגן בחזית הקדימה והעשייה למען שוויון מגדרי בשדה החינוכי הפורמלי והבלתי פורמלי.

תפקיד הצוות החינוכי בתהליכי חיברות למגדר

"תהליך החיברות" הוא תהליך שבו החברה מכינה את הפרט לחיים בחברה נתונה. לדוגמא, ללמוד ללחוץ את היד, לתת תשר או לצחוק מבדיחה.

"סוכני החיברות" הם הדמויות הסובבות את הפרט ובעלות ממשק עמו, מתוך מעגלי החיים השונים. סוכני חיברות לדוגמא הם ההורים, האחים והאחיות, הגננת, החברות והחברים. סוכני החיברות מעבירים לפרט מסרים אודות התפקידים החברתיים שעליו למלא.

"חיברות למגדר" מתייחס לתהליך המלמד את הפרט כיצד עליו להתנהג- בהתאם למין שלו. הסביבה בכלל וסוכני החיברות בפרט מעבירים לילדות וילידים מסרים שונים אודות המצופה מהם, מבחינת תכונות אופי, תחביבים, כישורים, התנהגויות, מראה, דיבור, שאיפות, תפקידים וכדומה. חיזוקים שונים ניתנים לבנים ולבנות עבור פעולות דומות וכך מלמדים כל מין לקחים שונים אודות סגנון החיים שעליו לאמץ. החברה בוחרת אילו תכונות לטפח או לפסול אצל בנים ובנות, ומבהירה להם זאת לכל אורך חייהם- החל מלידתם ועד מותם. לדוגמא, ליאת אחותו הגדולה של אביהוא בן השלוש משחה את ציפורניו בלק צבעוני,

לבקשתו. אמם גערה בהם "אביהוא הוא בן ולא בת. ליאת הסירי לו מיד את הלק". במעשה זה האם תפקדה כסוכנת חיברות – ו"חיברתה למגדר" את שני ילדיה. היא ביקשה מהם לפעול בניגוד למשאלת ליבם ובהתאם לתפיסה סטריאוטיפית חברתית מגדרית. לפי מחקר של ויגוצקי³ אם ההורים יוצרים אינטראקציות שונות מובחנות מגדר עם ילדיהם וילדותיהם, הדבר יעצב אצל הילדים והילדות הבנה תרבותית מובחנת מגדרית לגבי תפקידי מגדר והתנהגויות מקובלות בתרבות. מובחנות זו שעושה החברה, מונחית על ידי תפיסות מסורתיות אודות תפקידי המינים, ולעיתים יכולות תפיסות אלו לגרום עוול לשני המינים כאשר יש להם כישרונות ונטיות השונים מציפיות החברה.⁴

מחקרים מלמדים כי הצוות החינוכי בגן, יחד עם ההורים, מהווים סוכני החיברות המשמעותיים ביותר עבור הילדה והילד בגיל הרך.

תכנית זו מבקשת להקנות מודעות מגדרית וכלים של חשיבה ביקורתית לצוות החינוכי בגן- גננות וסייעות. מודעות זו תשפיע על עבודתן היומיומית הטיפולית והחינוכית של הגננות והסייעות; וכן תשפיע על האקלים בגן, על הסביבה הפיזית (צעצועים, ספרים, קישוטים על הקירות וכד'), אופי הפעילויות (יצירה, ציון אירועים וטקסים וכו'), על הילדים ועל ההורים.

צילה פתאל, מדריכת היחידה לשוויון בין המינים במשרד החינוך, כותבת⁵ כי כולנו תוצר חברה פטריארכלית - התחנכנו וגדלנו בתרבויות שמשמרות אי שוויון עמוק בין גברים ונשים. אי שוויון זה נראה לנו לעיתים טבעי. נשים עצמן פועלות לפעמים בניגוד לאינטרסים שלהן, ומקבלות כמובן מאליו סדר חברתי שפוגע בהן. נשות חינוך שיש להן מודעות עצמית ויפעלו על פי אמונתן הפנימית, יוכלו להשפיע על החברה כולה באמצעות הכוח שניתן בידיהן לחנך ולהשפיע על תפיסת העולם של אנשים צעירים, תכנית בנושא המגדרי תסייע לעורר מודעות זו ולהגבירה.⁶ הוזה אומר, התייחסות הגננות להיבט המגדרי בעבודתן החינוכית ושינוי בהתייחסויות חינוכיות לכל אחד ואחת הוא שיביא בסופו של דבר לעיצוב תפיסות ערכיות שוויוניות בחברה כולה ויתרום למיצוי הפוטנציאל והשאיפות של בני שני המינים, ובכך – לחברה טובה יותר.

נכון שהגננות תשאלנה את עצמן:

מהו תפקידו של הצוות החינוכי בתהליכי חברות למגדר?

מה משימתה של הגננת בעידן של שינויי גבולות תרבותיים, התרת עוגנים תרבותיים מסורתיים, טשטוש גבולות ותנועה בין מרחבי שיח דומיננטיים?

מה אני כאשת חינוך חושבת על פמיניזם, מגדר ותיאוריות פמיניסטיות?

מה אני יודעת, מה אני רוצה ומה אני מנחילה לדור הבא?

מהי התרבות החינוכית של הממסד? מה הם המסרים הגלויים והסמויים?

3 Fine A. Mark, Fincham D. Frank (Editors) (2013), p. 11- 27

4 אברהמי עינת (1995).

5 צילה פתאל.

6 שקולניק דינה וקינן עינת (2002).

ב. הטיות מגדריות סמויות וגלויות בחינוך

אילו הטיות ומסרים סטריאוטיפיים מגדריים סמויים וגלויים סובבים אותנו? כיצד הם באים לידי ביטוי? מה ההשלכות שלהם? כיצד נרכיב משקפיים מגדריים על מנת לחשוף מסרים אלו? מהן אסטרטגיות הפעולה החינוכיות השונות בגן הילדים?

1. מה זה מסר סטריאוטיפי מגדרי?

מסר סטריאוטיפי מגדרי (מכונה גם מסר מיני או מסר סקסיסטי) זהו מסר המשייך דימויים ותכונות אופיי מסוימות לבנות ולבנים, בהתאם לתפיסת עולם שמרנית ופטריארכלית לפיה ייעודן של נשים הוא בספירה הביתית וייעודם של גברים בספירה החיצונית. לדוגמא: בנות צריכות להיות יפות וביתיות ובנים צריכים להיות חכמים ומפרנסים (הדוגמא בהשראת סדרת הריאליטי הבינלאומית "היפה והחנון").

"נבואה שמגשימה את עצמה" זהו מונח במדעי החברה שנולד כתוצאה ממחקרים שהוכיחו בצורה מובהקת שלאדם יש נטייה להגשים את מה שמצפים ממנו. כלומר, אם כילדה ספגתי מסרים סטריאוטיפיים לפיהם בנות לא טובות במתמטיקה, בתת מודע אפנים את המסר ואאמץ תפיסות על עצמי, בחירות בחיי והתנהגויות בהתאם.

צוות חינוכי בעל מודעות מגדרית יבחין במסרים סטריאוטיפיים ויפעל בהתאם כדי לעשות שינוי ולהפוך את המסרים הללו למסרים מעצימים, המצמיחים את הילדה והילד בהתאם לנטיית ליבם (ולא בהתאם למין שלהם, המוכתב ע"י סטריאוטיפי מגדרי ומיושן).

המסרים הסטריאוטיפיים וההטיות המגדריות אופפות אותנו מיום לידתנו ועד יומנו האחרון. ההטיות הללו מגיעות אלינו בצורה סמויה וגלויה באמצעות סוכני החיברות השונים, ובראשם: משפחת הילד/ה, הגננת, הסביבה הפיזית והתרבות כמו שפה, סיפורים ושירי ילדים.

2. עיצוב זהות מינית

התפתחות רכישת הידע על תפקידי המינים אצל ילדים:

מחקרים מוכיחים כי לילדים וילדות דפוסי משחק והתנהגות שונים מבחינה מגדרית.⁷ הגורמים להבדלים הם הן סביבתיים והן מולדים ביולוגיים. עם זאת, הגורמים הביולוגיים לא מסבירים את השוני בין המגדרים. למידה חברתית כן מסבירה את השוני המגדרי של חלוקת התפקידים בחברה. בנים לעומת בנות מטופלים ע"י הוריהם באופן שונה כבר מהינקות, כגון המשחקים, הלבוש, השיח ועיצוב חדר השינה. הורים מתארים את תינוקם, החל מהלידה, בתיאורים סטריאוטיפיים. יחס שונה זה משפיע על התנהגותם של הילדים והילדות ועל תפיסת המגדר העצמית שלהם.

כבר בגיל 3-4 חודשים נראה הבדלים בהתנהגות שהם תוצאה של הבדלים ביחס שמפנים המבוגרים אל התינוקות והפעוטות. פעוטות בגיל שנתיים עד שלוש משתמשות במונחים "ילד" ו"ילדה" כתוויות סיווג פשוטות. בגיל ארבע לערך הילדים מתחילים לבנות את הרעיון כי "בנות" ו"דברים של בנות" מנוגדים, בדרך כלשהי, ל"בנים" ול"דברים של בנים". כבר בגילאי 4-5 מחזיקים הילדים באמונות סטריאוטיפיות – מה מתאים לבן ומה מתאים לבת. ניתן לזהות בקלות את התכתיבים החברתיים של החברה באמצעות צפייה בגן: בנות משחקות יותר בבובות, במשחקים שקטים, לבושות בבגדים מסודרים יותר ובמשחקים המייצגים הישגיות קרוב לבית. לעומתן הבנים מרבים לשחק במכוניות, במשחקים קולניים, לבוש מרושל יותר ומשחקם מתאפיין במשחקים המייצגים ריחוק והרפתקנות. חשוב לציין כי לא כל הילדים יפתחו התנהגויות אלו וכי תגמול ועידוד משפיעים על העדפות של בנים ובנות. נמצא שכאשר מבוגרים צופים במשחקיהם של ילדים צעירים, הילדים מרבים לבטא התנהגות מגדרית מובהקת.

7 פתאל צילה; אדוארדס פופ קרוליין (2000); כוכבי הילי ורביב עמירם (2007); Fine A. Mark, Fincham D. Frank (Editors) (2013), p. 11- 27.

במחקרים עולה כי קיימת תפישה מגדרית של מקצועות כבר בגיל צעיר (גילאי 3-4), תפיסה זו מתחדדת ומשתרשת עם השנים. ילדים תייגו מקצועות שבוצעו ע"י גבר כבעלי סטאטוס גבוה יותר לעומת אלה שבוצעו ע"י אישה. בדיקה של סוגי מקצועות אליהם שואפים ילדים, מראה כי בנות שואפות ליותר מקצועות חברתיים או אמנותיים ואילו בנים שואפים ליותר מקצועות יזמיים או טכניים. עם העלייה בגיל, בנים ציינו כסף ויוקרה/סכנה וריגוש כסיבות לבחירה מקצועית, זאת לעומת בנות שציינו השפעה משפחתית, יכולות אישיות ועזרה לזולת. אי השוויון בין גברים ונשים בא לידי ביטוי בשוק העבודה, ברמת ההכנסה ובחלוקת המקצועות. באופן לא מודע אנחנו מגדלים ילדות וילדים כך שימשיכו את חלוקת העבודה הבלתי שוויונית המקיימת את הסדר החברתי הזה.

באופן לא מודע מעודדים בנות – יותר מבנים – לשחק ב"אמא", לטפל בבובות וכו'. הבנות נדרשות לגלות "אינסטינקט אימהי" בילדות, כך שיראה טבעי ומובן מאליו ולא כהבניה תרבותית. בנים, לעומת זאת, כמעט ואינם עסוקים בגיל גן בשאלות של אבהות ונישואין.

החברה מטפחת תחרותיות אצל בנים כבר מגיל צעיר שמתבטא בגיל זה גם בעניינים ספורטיביים למשל ופעילויות פיזיות במרחב. זו הכנה לתפקוד בעולם כלכלי ותחרותי בו הם יצטרכו לתפקד כמפרנסים ראשיים. דיכוי של רגשות, רכות ובכי אצל בנים מכין אותם למטרות של תפקוד בעולם תחרותי וקשה. בעתיד זה עלול להוביל אותם לחיים של בדידות וניכור.

לעיתים קרובות חלוקת העבודה בן נשים וגברים מיוחסת להבדלים פיזיים - אלא שהבדלים אלה הם במידה רבה הבניה חברתית, שאנחנו רגילים לראות בה תופעה טבעית ואמיתית. למשל במזרח הרחוק, נשים עושות את העבודה הפיזית בשדה, באפריקה נשים סוחבות משאות כבדים, אך גם במקומות אלו מעמדן בשוק העבודה נחות לזה של הגבר. גם בישראל נשים עושות עבודה פיזית קשה

כגון ניקיון וטיפול בקשישים ובתינוקות. לכן העובדה שגברים חזקים פיזית יותר מנשים, ובעלי יותר שרירים, איננה הצדקה לפערים החברתיים ולחוסר השוויון.

על אף שבגיל הגן אין הבדל בכוח הפיזי של בנים ובנות - בכל זאת הילדות והילדים כבר מחונכים לחשוב שהבנים יותר חזקים. יתרה מכך, במאה ה-21 כוח פיזי כבר איננו קריטריון לפרנסה טובה, אלא השכלה. למרות זאת, רוב תחומי הפרנסה הנחשבים כבעלי סטטוס ושכר גבוה - מדירים נשים מתוכם (לדוגמא, פוליטיקאים בכירים, כלכלנים, במאי קולנוע, פרופסורים באוניברסיטאות, דירקטורים). כתוצאה נשים מוגבלות בתרומתן מכישרונותיהן לעולם העבודה ומוגבלות ביכולתן לפרנס את עצמן ואת משפחתן. תפיסה זו גם מגבילה את יכולתם של גברים לפתח צדדים באישיותם שנחשבים לנשיים, לקחת חלק שווה בתפקידים טיפוליים, או במקצועות בתחום החינוך והתמיכה. כך שגם אם גברים בדרך כלל מרוויחים מעמד ופרנסה מחלוקת העבודה הלא שוויונית, היא גובה גם מהם לרוב מחירים כמו זמן איכות עם המשפחה, שלווה פנימית ובריאות.

3. תפקידי מין - תורשה או חיברות?

הורים רבים טוענים שבתם אוהבת "דברים של בנות, כמו בובות" באופן מולד וטבעי ואילו בנם אוהב "דברים של בנים, כמו מכוניות" באופן מולד וטבעי. מכאן ניתן להקיש שהתנהגותנו המגדרית היא מולדת.

בגן הילדים הבנות והבנים רשאים לבחור במה לשחק והיכן לשחק, בפינת הבובות או בפינת הקוביות. לכאורה בחירת הילדים בעשייה זו או אחרת תלויה במשאת-נפשם בלבד. השאלה האם נטיותינו המגדריות הן מולדות או נרכשות היא שאלה ותיקה. כבר ב-1953 סימון דה בואר טבעה את המונח המפורסם "אישה לא נולדת אישה, אישה נעשית אישה", בספרה "המין השני". כלומר - האדם נולד "לוח חלק" והנטיות המגדריות שלנו הן תוצר של החברה.

השאלה האם תפקידי המין הם תורשה או חיברות – היא שאלה שעדין חיה ומציתה ויכוחים באקדמיה. חוקרים סוציולוגים טוענים שתפקידי המין הם נרכשים.⁸ כלומר שגבר ואשה אינם נולדים עם התנהגות המותאמת למינם. התנהגות זו היא בגדר תפקיד הנרכש באמצעות למידה. מה שנתפס כטבע הנשי או הגברי אינו אלא תוצאה של מערכת אמונות והשקפות. התרבות והחברה נוטלים חלק בעיצוב ההבדלים בין המינים ובשיוך תפקודי-המין. באמצעות תהליכי החינוך והחיברות (סוציאליזציה) מוטמעת החלוקה בין נשים וגברים לשני סטים של תפקידים חברתיים שונים, הלא הם תפקידי המין (Sex Role).

סביבה חברתית אומנם אינה קובעת את ההתנהגות, אך מאוד משפיעה עליה בכך שהיא נותנת עידוד להתנהגות מסוימת או להבדיל, מטילה סנקציות על התנהגות החורגת מן הנורמה החברתית. מכאן, שלא ניתן לדבר על צורה אחת של להיות אישה או גבר. בכל חברה ותרבות, בתהליך הסוציאליזציה, תתהווה זהות מינית נשית וגברית שונה ותגובש חלוקת תפקידים ייחודית.

בגיל הרך מתקיים תהליך חיברות משמעותי, בהנחלת הזהות המינית. תהליך זה ראשיתו בבית (כאשר הורים מלבישים את בתם בבגדים ורודים ורוכשים לה בובות ואילו את בנם הם מלבישים בצבעי תכלת ונותנים לו מכוניות למשחק) והמשכו - בגן-הילדים וכן הלאה.

חוקרת המח, פרוף' דפנה יואל,⁹ מצאה שאין דבר כזה מח נשי או מח זיכרי, כי כל מוח הוא פסיפס של מאפיינים אנטומיים, זכריים ונקביים, והפסיפס הזה משתנה במהלך החיים עם כל פעולה וכל חוויה.

יואל מצאה כי השפעות המין על המח יכולות להיות הפוכות תחת תנאים של לחץ (סטריס). לדבריה איברי המין לא ישתנו כתוצאה מחשיפה לסטריס. אבל המוח דווקא כן. איברי המין השונים מגיעים כ"סט". המוח אינו בנוי כך. בקיצור, למוח אין מין וההתנהגות המגדרית היא נרכשת מהחברה ולא מולדת.

4. גבריות

בלימודי מגדר ישנה נטייה להתמקד בהשפעות המציאות הפטריארכלית על הנשים ועל הילדות. שכיחות תוכניות העצמה או הרצאות המיועדות לנשים בלבד. נטייה זו מדלגת על אוכלוסיית הגברים, המהווים אבן יסוד בשינוי המתבקש לעבר חברה מתוקנת ושוויונית מבחינה מגדרית. גם בני עוברים הסללה לתפקידי מגדר מאוד מסוימים מבלי מרחב בחירה חופשי. נדמה כאילו נשים כבר פרצו לתחומים רבים שהיו נחשבים "גבריים", אך הגברים לא עשו פריצה זו, והם נותרו כלאים בתוך הציפיות החברתיות.

בנים וגברים משלמים בעצמם מחיר כבד על המציאות הפטריארכלית. מציאות זו מקדשת את מודל "הגבריות המסורתית" – הגבר המסוקס, השרירי, החזק, הגבוה והרזה, בעל הבלורית, הלוחם המגן, המפרנס והמציל שלעולם לא מפגין רגשות ולא בוכה. הגבר ההטרוסקסואל שלוקח את מה שהוא רוצה, ששותה בירה ומצמיד את האשה היפה אל הקיר כדי לנשק אותה – ומבלי לשאול אותה. הגבר העשיר, החכם, היוזם, המנהיג, הכריזמטי, בעל ניסיון מיני עשיר. הגבר שלעולם לא מרשה שיפגעו בכבודו או בכבוד זוגתו וגם יודע לתת אגרוף או כזזה קורה.

החוקרים דיוויד וברנון¹⁰ הגדירו את הגבריות המסורתית כך: לעולם אל תתנהג כמו נקבה, אל תבצע משהו שיחשיד אותך כנשי; 'היה גדול' – עושר, חזק, סטאטוס, הם העושים את הגבר; היה חסין בפני משברים; תמיד העז, נסה לחיות "על הקצה" וקח סיכונים.

גבר שלא עומד בסטנדרטים המחמירים הללו, כגון גבר כחוש ממושקף וחיוור או גבר שמן ונמוך, מוצג כדמות נלעגת, כ"סייד קיק" של הגיבור. בנים וגברים שלא עונים לציפיות סובלים מאלימות פיזית ומילולית מצד בנים אחרים ואף מהטרדות מיניות. תהליך זה מהווה חיברות למגדר או "הסללה מגדרית". הוא מחבל ביכולתם של הגברים להזדקק, להיפתח לשתף, לקבל את עצמם כמו שהם, לאהוב את עצמם, להגשים את עצמם, להתפתח רגשית ופנימית.

8 לוי-קולי נורית, ושאל-שי הדסה (תש"ס).

9 Joel Daphna (2011).

10 David Deborah Sarah, Brannon Robert (1976).

גבריות חדשה

המונח "גבריות חדשה" מבקש להגדיר גבריות ששוברת סטריאוטיפים מגדריים. גבריות שבה לגיטימי להפגין רגשות, מסירות אבהית, לעסוק בתחביבים הנתפסים כנשיים כגון מחול ועוד.

גברים הם השותפים לחיים וגם לשינויים שיש לעשות בתפקידים המגדריים. לרוב גברים הם המעסיקים של הנשים, המנהלים שלהן, ראשי הממשלה, המפקדים, מנהלי חברות וכו'. הם גם בני הזוג של הנשים, האבות, האחים והסבים. לא יהיה שוויון מגדרי ללא שיחרור מסטריאוטיפים מגדריים של שני המינים וללא הירתמות הגברים. לכל גבר יש השפעה פוטנציאלית ישירה על עשרות נשים, קרובות ורחוקות. אמנם חשוב שילדה תחשף ל"רול מודלינג" של מארי קירי ושל וֶלְנְטִינָה טְרֶשְׁקוֹבָה האסטרונוטית הראשונה, אך לא פחות חשוב שגם בן יחשף אליהן ולסיפורן מעורר ההשראה של הנשים הללו. החשיפה כבר בגיל הרך, של בן, לחינוך מודע מגדר – הוא קריטי בהבניה שלו את הזהות המינית שלו ואת תפיסתו את מודל הבת והאישה. בהמשך הבנייה זו תשפיע על יחסו לילדות ולנשים. האם הוא יתייחס אליהן כבנות-אדם עצמאיות, יצירתיות, חכמות, עם פוטנציאל להיות חברות למשחק? או שמא הוא יתייחס אליהן כ"חייזריות" ממאדים או מנגה,¹¹ שאי אפשר להבין אותן.

גבריות רעילה

"גבריות רעילה" הוא מושג שנבחר על ידי "איגוד הפסיכולוגים האמריקאי לטיפול בבנים וגברים" לתאר את האופן שבו חברה פוגעת בגברים על ידי דחייה של תכונות לא 'גבריות', תגמול חיובי של כעס, אלימות והרגלים הרסניים. איגוד הפסיכולוגים האמריקאי פרסם¹² מסמך הנחיות לפיו גברים שעברו תהליך בו הם חונכו לנורמות של "גבריות מסורתית", הרבה פעמים סובלים מהשלכות שליליות על הבריאות הנפשית והפיזית שלהם. המסמך מציג נתונים לפיהם גברים נוטים יותר להתאבדויות ולמחלות לב וכלי דם, וככל שהם מתבגרים הם בודדים יותר. גברים נוטים להימנע מבקשת עזרה מאחרים, כולל מאנשי טיפול, מפני שזה גורם להם להפגין חולשה. המסמך מצהיר שמטרתו היא בראש ובראשונה לסייע לגברים ולבנים לחיות חיים שמחים ובריאים יותר.

על פי המסמך, המכנה המשותף למושגי הגבריות המקובלים כיום מגולם בתפיסות של "אנטי-נשיות, השגיות, הימנעות מהחצנת חולשה, הרפתקנות, לקיחת סיכונים ואלימות". לעיתים גברים נמנעים מלפנות לעזרה, כולל מקצועית, מתוך חשש להיתפס כחלשים, וכאשר הם כן פונים לפסיכולוג, לעיתים יטעה איש המקצוע ויאבחן את מצבם כנובע משימוש בסמים, למשל, ולא מבעיה עמוקה יותר, לדוגמה דיכאון. גברים מתים צעירים יותר מנשים (בשל תזונה לקויה או התנהגויות מסכנות בריאות, כמו עישון טבק), אחראים על מרבית מעשי האלימות בארה"ב ומהווים את חלק הארי של רשימת הקורבנות, וזאת למרות שבכל קבוצה אתנית הם בעלי יתרון סוציאקונומי מובהק על פני נשים. עוד קובע המדריך כי פרמטרים כלכליים וגזעיים משפיעים על מצבם של הגברים. למשל, למרות שבגברים רבים יותר מאכלסים את בתי הכלא ביחס לנשים, גברים שאינם לבנים נכלאים בשיעורים גבוהים יותר גם כאשר שיעורי הפשע של לבנים זהים.¹³

במערכת החינוך, בנים נוטים לקבל יותר אבחנות של קשיי קשב וריכוז, לבטא יותר תוקפנות ולהתנהג יותר בבריונות – ולטענת המסמך הדבר נובע מערכים גבריים של אלימות, הומופוביה ומיזוגיניה, נגדם יש להתמודד בכלים של חינוך ופסיכולוגיה חינוכית.

11 הספר המפורסם "גברים ממאדים ונשים מנגה" והסרט המפורסם של מל גיבסון "מה נשים רוצות?" – שתי יצירות פופולריות אלה הן דוגמא לחיזוק סטריאוטיפים מגדריים שליליים המחזקים הבנייה מגדרית של אשה שהיא זרה לגבר.
12 (2018) (The American Psychological Association (APA))
13 פינקלשטיין גיא (2019).

5. שפה מעצבת מציאות ומציאות מעצבת שפה

השפה משפיעה על עיצוב הזהות המגדרית של הילדה ושל הילד. השפה אינה ניטרלית אלא נושאת ערכים גבריים סטריאוטיפיים, כי המציאות וההיסטוריה נכתבו על ידי גברים (ההיסטוריה היא "ההיסטוריה שלו" His Story). ישנה תפיסה במחקר¹⁴ כי השפה מקנה תודעה של חלוקת מגדר חדה ומרכזית מאחר ובעברית כל שם ושם פועל מסווג בתור "זכר" או "נקבה". לכאורה החלוקה הזו שוויונית כי יש שמות עצם ממין נקבה ויש שמות עצם ממין זכר. מאידך, מנהגי השפה העברית מסמנים הבדלים ברורים בחשיבות כל מגדר: כללי העברית מציבים את המגדר הנשי במקום פחות נראה, או אפילו בלתי נראה במקרים רבים, ומדרגים בכך את ה-"זכר" מעל ל-"נקבה". המגדר הלשוני הנשי לא זוכה לציין ייחודי נפרד אלא כלול כחת סעיף בציין הלשוני הזכרי אשר נתפס ככללי. למשל, על פי הנחיות האקדמיה ללשון עברית- בעת דיבור כללי עלינו לדבר בלשון זכר, גם אם בגן כולן בנות וישנו רק בן אחד. מבנה זה של השפה מעביר מסר סמוי שהישות הנחשבת והחשובה, זו הראויה לציין, היא הזכרית. דוגמא נוספת היא השימוש השכיח במילה "בעלי" כמציין רע (מהמילה רעייה) של אישה נשואה, והרי בעלים זו מילה הקשורה באופן ישיר לקניין של רכוש, זכר למעמדה של האשה בעבר (שאת ידה נהג לבקש גבר אחד מגבר אחר; ולכן גם היא התבקשה לוותר על שם משפחתה). השימוש במילה זו שגור כיום, על אף שבתקופת המקרא נהוג היה להשתמש במונח השוויוני "אישי" (אברהם היה אישה של שרה). אפשרויות נוספות הן "בן זוגי" או "רעי". הנחיות אלה מעבירות מסר גלוי לגבי היחסים בין המינים.

ההבדלים המגדריים באים לידי ביטוי לא רק בכללי הדיבור והכתיבה, אלא אף בהיבט החברתי-תרבותי (בתוכן הדברים הנאמרים והנכתבים ובאינטונציה). בשיר של מרים ילן שטקלים, משתמע שבן צריך להיות גיבור וגיבור לא בוכה: "דני ילדי הוא גיבור נבון. ילדי לא יבכה אף פעם כפתי קטון". מחקרים¹⁵ הוכיחו כי בגני הילדים רווח השימוש בסטריאוטיפים מגדריים. נמצא כי יחסן של גנות לבנים שונה מיחסן לבנות: בנות זוכות ליותר ביטויי חיבה, הבאים לידי ביטוי בשפת גוף ומגע פיסי וחיוך. במקרים רבים, בן שנפצע, מקבל תגובה "אל תבכה. תהיה גיבור" ואילו הבת מקבלת יחס שונה ולגיטימציה לבכות "כואב לך מתוקה? את צודקת. בואי לחיבוק ונשיקה". מנגד, שבירת חוקי הגן, כגון לדבר רק בהרמת אצבע, מתקבלת יותר בהבנה אם היא נעשית על ידי בנים מאשר אם נעשית על ידי בנות.¹⁶ עוד נמצא כי ילדות נוטות לקבל משוב על ביצועיהן על בסיס רגשי (את מאכזבת או משמחת אותי) יותר מאשר ילדים. כמו כן המשוב כלפי ילדות נוטה להיות פחות אקטיבי - למשל, בעת בקשה לעזרה במשימה, ילדות קיבלו את התשובות, ברוב המקרים בעוד ילדים קיבלו דרבון על ידי שאלות מנחות לגשת לבעיה מכיוון אחר. הבנות מקבלות יחס "מלטף" ומוותר והן פחות נדרשות להשקיע ולהוכיח את עצמן ביחס לבנים.

"הבן גיבור" ו"הבת נסיכה"

ילדות רגילות לקבל יום יום מחמאות על יופי התסרוקת, השמלה, הנעליים. הורים רבים נוהגים להליבש את בתם התינוקת והפעוטה במלמלות, סרטים, קוקיות ונעליים מנצנצות. מראה מקושט זה של פעוטה ואף תינוקת גורר מידית עשרות תגובות ביום כלפיה מהחברה הסובבת "איזו יפה! איזו נסיכה! איזו יפיפיה! איזו שמלה מקסימה!". שטף ההערות היומיומי המופנה כלפי ילדות מהסביבה לגבי החיצוניות והיופי שלהן מחלחל ומשפיע עמוקות, כחלק מתהליך החיברות למגדר שהילדה חווה באופן לא מודע. מכאן אין זה פלא שבעתיד הילדה תתעקש לבחור את השמלה ואת הנעליים שהיא תנעל. ילדה המתנהגת בצורה הנתפסת כ"לא נשית", למשל מטפסת על עצים ומסרבת ללבוש שמלה, עשויה לקבל הערות כגון "טום-בווי" במטרה לגרום לה לחדול מכך. גם התנהגות זו מהווה "חיברות למגדר" של הילדה - והיא מכוונת אותה לפעול בניגוד לנטיות ליבה ובהתאם לציפיות מגדריות של החברה הסובבת אותה. במקביל, גם בסביבתה הפיזית והתרבותית, הילדה נחשפת על דרך קבע לפרסומות ודימויים המציגים אידיאל יופי נכסף ובלתי מושג - שיער חלק, עור בהיר וחלק, גוף דקיק. כל אלה הם למעשה מסרים ברורים, ציוריים חברתיים כיצד מצופה מבנות להראות ולנהוג. המסרים הללו שהילדות סופגות מביאים לדימוי עצמי נמוך בגיל ההתבגרות ולהחצנת מיניות, הבאים לידי ביטוי כבר בגיל 9. ילדה המגיעה לגן בחצאית ונעליי עקב תמנע מלשחק בחצר, בחול, לרוץ ובכך ייפגע חלק מהתפתחותה המוטורית, הקוגניטיבית והחברתית.

מחקרים רבים הוכיחו קשר ישיר בין תעשיית היופי לבין לדימוי גוף נמוך, הפרעות אכילה ופגיעה בביטחון עצמי אצל נערות ובעשורים האחרונים גם של נערים. לאחרונה נמצא כי נערים סובלים מלחץ כתוצאה מדימוי גוף נמוך¹⁷ החשיפה למיתוס היופי מתחילה בלידה וממשיכה בגיל הרך. באותו הקשר של טיפוח מיתוס היופי בגיל הרך - נעיר כי ילדה המגיעה

14 גור חנית ומזלי רלה (2001).

15 שחר רינה וזך דורית (2000).

16 Jule Allyson (2004).

17 וולף נעמי (1992); Burns Judith (2016).

לגן בחצאית, נעליי עקב ועם מניקור בציפורניים - עשויה להימנע מלשחק בחצר, בחול, לרוץ, לטפס ובכך ייפגע חלק מהתפתחותה המוטורית, הקוגניטיבית והחברתית.

מיתוס היופי ונזקיו לא פוסח על הבנים ובעשור האחרון ישנה אף התחזקות שלילית של השפעותיו על המין הגברי. גם בנים סובלים מציפיות חברתיות סטריאוטיפיות לגבי האופן בו עליהם להראות, להרגיש ולהתנהג; אלה באות לידי ביטוי גם בשפה. מחמאות שגורות לבנים אף הן מתייחסות למראה ויכולות פיזיות "איזה גיבור! איזה חזק! איזה מהיר" בליווי תנועות ידיים של שרירים.

מחמאות אלה הן כמובן לגיטימיות ואף נכונות, לילדים ולילדות. עם זאת, יש לשים את הדברים בתוך הקשר הנסיבות ולשים לב לאיזון. מחקרים¹⁸ מראים שכ 20% מהבנים בגילאי 11-15 מדווחים שהם בעלי דימוי הגוף נמוך. כ 25% מכלל הסובלים מהפרעות אכילה הם בנים. אם כן, יש לשים לב שבהערות המופנות לילדים, הדגש הוא על עידוד יכולות וכישורים ופחות על מראה חיצוני סטריאוטיפי.

בנים גם מקבלים הערות סטריאוטיפיות מגדריות - לגבי איך לא לנהוג, המעבירות מסר- שלהתנהג כמו בת זה תמיד שלילי. לדוגמא: "אתה בוכה כמו ילדה", "רץ כמו בת", "איזה ילדה קטנה", "סיסי", "נקבה" ועוד. במקביל להתנהג כמו בן זה חיובי "איזה גבר גבר". מחמאות מסוג זה מופנות גם לבנות כאשר הן מפגינות התנהגות הנתפסת כגברית, כגון יוזמה ואסרטיביות: "רואים מי לובשת את המכנסיים בבית" "איזה גבר את". עם זאת - בניגוד לבנים - להתנהג כמו בת זו לא מחמאה בעבור בת או בן.

יש להימנע מהערות סטריאוטיפיות מגדריות ובמידה והן נשמעות בגן- על הגננת להתייחס אליהן ולהבהיר כי הן אינן במקומן. לדוגמא "לרוץ כמו ילדה זו מחמאה. ילדות רצות מהר. עלינו לשים לב למילים שאנו בוחרים, לשים לב למסר שהן מעבירות גם לילדות ולילדים אחרים ששומעים אותן".

6. תרבות פופולרית לילדים

התרבות הפופולרית לילדים כוללת ספרי ילדים, שירים, הצגות, צעצועים, משחקים, משחקי מחשב, סדרות טלוויזיה סרטים פרסומות וכיוצ"ב. כל אלה כוללים סטריאוטיפים מגדריים ומסרים גלויים וסמויים לגבי תכונות, תפקידים והיעוד של בנים ושל בנות. כל אמצעי התרבות הפופולרית הללו, מהווים סוכני חיברות מובהקים בגיל הרך. מהם ברור לילדים וילדות כיצד עליהם לנהוג ולמה עליהם לשאוף בתרבות לתוכה הם גדלים. המסרים הסמויים והגלויים האופפים את התרבות הפופולרית לא רק משקפים מציאות, אלא גם יוצרים מציאות. מסרים אלה הם לעיתים קרובות סמויים מעיניהם של הגננת וההורים וכך יש להם כוח רב להשפיע.

להלן נרחיב לגבי זיהוי מסרים סטריאוטיפיים בספרי ילדים, סדרות טלוויזיה וסרטים. בפרק הבא נלמד על אסטרטגיות פעולה להתמודדות עם המסרים הסטריאוטיפיים במגוון האמצעים של התרבות הפופולרית.

ספרות ילדים

בגיל הרך לספורים ולמעשיות השפעה רבה על עולם הערכים, דפוסי החשיבה והסטנדרטים החברתיים של הילד/ה. על פי מחקרים,¹⁹ בגיל הרך אין הבחנה בין דמיון למציאות ולכן הדמויות במעשיות הופכות להיות חלק מהעולם האמיתי של הילדים, תוך פיתוח ציפיות ברורות לגבי תכונות

הדמויות. בסופו של דבר, בבגרותם הילדים יבינו שהמעשיות הן עולם דמיוני. אולם, בעוד שהם לומדים לדחות את האירועים והדמויות - הערכים, דפוסי החשיבה והציפיות שהופנומו לגבי היחסים ותפקידי המינים - נותרים כשהיו. כך לומדים הילדים על תפקידי המינים בחברה ומסגלים לעצמם דפוסי התנהגות איתם ילכו אל תוך חייהם כבוגרים.

כיום ישנו מבחר גדול מאד של ספרי ילדים ששוכרים את הסטריאוטיפים המגדריים. למשל ספרים המציגים את אבא מבשל, אמא מפרנסת, דמות גיבורה מתולתלת כהת עור ועוד (ר' נספח רשימת ספרי ילדים). עם זאת, עדין בכל גן ובית ניתן למצוא ספרי ילדים ומעשיות ילדים המשמרים את הסטריאוטיפים המגדריים בצורה קיצונית. אלה במעשיות, הדגם הבסיסי שומר על

¹⁸ וייסבלאי אתי (2010).
¹⁹ שמעיה ציפי (1998) וצילה פתאל, שם.

מובחנות ברורה בין המינים:²⁰ האישה היא סבילה, חסרת אונים, שברירית, כנועה וצייתנית, היא כמובן יפה, עדינה, שתקנית ואינה מסוגלת לחשוב על פתרון אחר מאשר לחכות לגבר שיציל אותה ממצוקה ויתחנן אתה על מנת לספק לה יציבות, הגנה ובטחון. הגבר לעומתה, הוא פעיל, אמיץ, יצירתי ומתגבר על כל מכשול כדי לשאת לאישה את האישה היפה. היא פרס לגבריותו וגבורתו. אגדות אלה משמרות את עליונות הגבר.

האשה מסמלת את הכבוד של הגבר, בין אם היא בתו או רעייתו. התנהגותה מקרינה על כבודו ופגיעה בה זו פגיעה בכבודו. תפיסה זו עדיין קיימת בחברות מסורתיות ושמרניות, בהן הגבר מבקש את יד האשה מאביה ולא ממנה.

הדמויות הזקנות בסיפורים אלה יבואו תמיד בדמות זיכרית של הזקן הטוב, היועץ החכם והנבון. לעומתו הזקנה, שהופעתה נדירה יותר, היא מכשפה רעה או סבתא.

באגדות הללו באה לידי ביטוי התפיסה של "גבריות רעילה": הגברים כאבות הם מקור לכוח, פרנסה, יראה וביטחון למשפחה, מופיעים כחכמים, פותרים בעיות ומצילים מאיומים. הנשים האימהות לרב אינן מוזכרות בסיפור. במידה יש באגדה נשים אקטיביות, חזקות ועצמאיות - הן תמיד יהיו רעות ומרושעות וסופן מר.

ניצוד נבדיל בין מעשייה לבין סיפור ילדים?

בעבר הייתה תפיסה שיש לצנזר את מעשיות הילדים של האחים גרים (כגון שלגיה ולכלוכית), מאחר והמעשיות מפורסמות באלימות קשה ובמסרים סטריאוטיפיים ולא חינוכיים (הגרסאות המקוריות של מעשיות הילדים, בשפה הגרמנית, אכזריות מאד. כך למשל אחיותיה של סינדרלה כרתו לה את האצבעות ואת העקב). מאוחר יותר החוקר ברוננו בטלהיים²¹ כתב שלמעשיות הילדים יש חלק חשוב בהתפתחות הנפשית הבריאה בגיל הרך, מאחר והן מאפשרות לילדים להתמודד עם קונפליקטים, לפתח את הדמיון ולרכוש בטחון.

אקסל אולריק²² ניסח את "החוקים האפיים של הספרות העממית" המאפשרים לזהות - מהי מעשייה מבין סיפורי הילדים. ואלו הם החוקים:

1. המעשייה פותחת ומסתיימת בנוסחאות: 'היו היה לפני הרבה שנים', 'הם חיים באושר ועושר עד היום הזה'.
2. תהליך העלילה: שלושה < התרגשות < אסון / מבחן אותו עובר הגיבור/ה המרכזי/ת < התרגשות < שלושה.
3. העלילה במעשייה היא אחת בלבד, ללא סטיות לאחור או עלילות משנה. היא מתפתחת בזמן, קדימה בלבד, באופן חד קווי.
4. הדמויות 'שטוחות'. סטריאוטיפיות. 'טובות' או 'רעות'.
5. הדמויות חסרות שם. מכונות בשמות תואר (שלגיה, לכלוכית, כפה אדומה וכו').
6. חוק החזרה: חזרה על מילים מאפשרת שימת דגש וגם כאמצעי השתתפות של הקהל (החזרה הזוהה מאפשרת לקהל להצטרף למספר, ולהשמיע דברים יחד עמו).
7. 'חוק השניים על הבמה': הקונפליקט בין הדמויות הוא בין שתיים בלבד. לעיתים, מתפקדת קבוצה שלמה בתפקיד גיבור אחד, כי למעשה, הם מדברים בקול אחד (שלגיה מול שבעת הגמדים).
8. אין מקום או זמן ספציפיים.
9. 'חוק המספרים הטיפולוגיים': שלושה, שבע, שתיים עשרה וארבעים.
10. 'חוק הדו שיחי' ו'חוק השאלה הרטורית'. המספר מנסה לשוות לסיפור אוטנטיות, ולכן ב'ציטוטן' הוא משנה את קולו בהתאמה לדמויותיהן.
11. 'חוק המוטיב העל טבעי': נפתרת הבעיה של הגיבור, בדרך כלל בסיוע כוחות מאגיים, בלתי אנושיים.
12. 'חוק הסוף הטוב והצודק'. סיום המעשייה מקבל, בדרך כלל כל גיבור את מה שמגיע לו: הטוב מקבל פרס על טובו ועל סבלו, והרע מקבל עונש על מעלליו.

20 גור חגית ומזלי רלה (2001).

21 בטלהיים ברוננו (1994).

22 אולריק אקסל, בתוך: כהן מרקו (עורך) (1980).

פרופ' מירי ברוך²³ תיעדה את הטיעונים של התנועה הפמיניסטית, במאה הקודמת, כנגד השמעת המעשייה לילדים:

1. עוול לאימהות החורגות, המרובות כל כך בתקופתנו. הן מוצגות כאכזריות ביותר, ולעולם לא מוצגת אם חורגת שהיא גם אם מטיבה.
2. 'קול גבר'י בלבד. זה משמר את המעמד הנחות של האישה בחברה. הגבר הוא תמיד האמיץ, החכם, המציל והנבון. האישה תמיד פסיבית, קורבן, במתחם הבית ואינה מעזה לשנות את חייה.
3. האישה חייבת להיות יפה, כי רק כך תוכל להשיג את הבעל שיוציא אותה ממקומה העלוב. הנישואין מוצגים כפתרון אולטימטיבי לכל בעייתיה של הנערה הסובלת.

כפתרון התנועה הפמיניסטית שיכתבה מעשיות והוציאה לאור אגדות חדשות (ר' בהמשך).

סדרות טלוויזיה²⁴

כמה מתוך הדגים בים בלהיט הקולנועי המצויר "מחפשים את נימו" הן נשים? מדוע בין כל הדרדסים, המזוהים בתכונות אופי (כמו בר-כוח, בר-מוח, קונדסון, רגוני, חלומני, ישנוני, חרוצון, פחדני, לכלוכון, גנדרני, זללני, בישגדא ועוד), יש רק דמות נשית אחת, והיא מכונה "דרדסית" (כלומר מוגדרת בנשיותה בלבד, ללא כל תכונה)? ואיך נסביר את העובדה שבתכנית ספינת הדגל של הטלוויזיה החינוכית של כל הזמנים בכל העולם "רחוב סומסום" כל הדמויות המרכזיות הן גבריות (החל בדמות המרכזית בכל תרבות, Bird Big האמריקנית, או קיפי הישראלי, וכלה באריק ובנץ, עוגי, קרמיט, כרובי, אלמו, מוישה אופניק ואחרים)? ומדוע כשיש גיבורות נשיות הן באות לא פעם בחבורות (כמו ה-Girls Puff, ה-Bratz וה-Winx הפופולריות), ולעתים נדירות בלבד הן יכולות לעמוד בזכות עצמן, וגם אז רק בתנאי שמוצמד להן גיבור זכרי נוסף, דוגמת הקוף של "דורה"?

דר' דפנה למיש חקרה דימויי מגדר ומשפחה במדגם של תכניות טלוויזיה לילדים המשודרות בכבלים ובלוויין בישראל. הממצאים מלמדים שבממוצע, ביחס לכל דמות נשית המופיעה על מרקע הטלוויזיה לילדים מופיעות שתי דמויות גבריות. על גבי המסך העולם החברתי המוצג מורכב בעיקרו מאוכלוסייה לבנה ממעמד בינוני מבוסס. במרבית התכניות אין ייצוג למשפחה מכל סוג, ואילו במקומות שהיא נוכחת היא משמרת מבנים מסורתיים שאינם משקפים את התמורות החברתיות במציאות.

מחקרים שונים אשר בחנו את דימויי המגדר בתכניות טלוויזיה (כמו גם סרטים, משחקי מחשב ווידאו, פרסומות וכדומה) לילדים מצביעים אף הם על אותן מגמות בדבר הבחנה מגדרית מובהקת. בנים, כמו גברים בוגרים, מוגדרים באמצעות ה"עשייה" **doing** במרחב הציבורי ומזוהים לרוב עם תכונות "חזקות", כמו פעילות, רציונליות, כוחניות, אגרסיביות, עצמאות, אמביציוזיות, תחרותיות, הישגיות, מעמד חברתי גבוה, הומור ושליטה באחרים (אנשים, חיות, טבע וטכנולוגיה). לעומת זאת, בנות, כמו נשים בוגרות, משייכות לעולם ה"הוויה" **being** במרחב הפרטי, והן מזוהות לרוב עם פסיביות, רגשנות, ילדותיות, צרכנות, סקסיות, כפיפות לבנים בגילים שונים, מעמד חברתי נמוך וטיפול באחרים (קרובי משפחה, ילדים, בעלי חיים, טבע). התכונות האישיות שלהן מוצגות באופן שונה מהותית מאלו של בנים: הן פחות לוגיות, אמביציוזיות, אקטיביות, עצמאיות, גיבורות ובשליטה מן הבנים. יחד עם זאת הן יותר רומנטיות, רגישות, תלותיות ופגיעות מהם, והן ממשיכות להיות מוגדרות באמצעות המראה החיצוני שלהן יותר מפעילותן.

תופעת ההיפר-מיניות בהצגתן של דמויות ילדות בתכניות ובסרטים לילדים, בעיקר בסוגות

האנימציה השונות, מעצימה עוד יותר את מרכזיותה של ההופעה "הסקסית" בהגדרה העצמית של ילדות, תוך כדי ביטול התוקף של הרגשות ושל הצרכים המיניים של הבנות עצמן בנפרד מן התשוקה הגברית.

בנים -בוגרים וצעירים- הם הדמויות המרכזיות במרבית התכניות. הם מצליחים להתגבר על בעיות יומיומיות, להתמודד עם סכנות מסוגים שונים ולהיות מעורבים בהרפתקאות מרגשות. אפילו יצורים טולי מגדר, כמו חיות ורובוטים, נתפסים באופן "טבעי" כזכריים, אלא אם כן הם יסומנו במובהק כנשיים באמצעות הדגשת סימני מין בהופעתם (כדוגמת סרטים בשערות,

23 ברוך מירי (2003)
24 דפנה למיש (2010)

ריסים ארוכים, שפתיים צבועות, חצאיות קצרצרות). מרבית הדמויות הנשיות בתוכני התקשורת לילדים זקוקות להגנה של דמויות גבריות ולהצלחה בידיהן, או הן מהוות רקע להרפתקאות שלהן.

תנועות מצלמה אטיות, פילטרים רכים ומוזיקה לירית מזוהים עם בנות, ואילו עריכה תזזיתית וקולות רועשים מזוהים עם בנים. כמובן יש גם יוצאי דופן – כמו הילדה הלטינית דורה

בתכנית המצליחה לילדי גן של "ניקלודיאון" – אך אלה רק בגדר יוצא מן הכלל המוכיח את הכלל.

על פי למיש, המחקר המצטבר בתחום מציע כי בנות לומדות מן הדימויים בתרבות הפופולרית לתעל את המשאבים הרגשיים והפיזיים שלהן למשטור הגוף ולצריכת מוצרי אופנה וקוסמטיקה לשם קבלת "אישור חברתי" על סמך הופעתן החיצונית ומשיכת תשומת לבם של בנים. חשיפה מתמדת לדימויי היפר-מיניות אצל בנות מובילה, בין השאר, להפנמה של תפיסה המאופיינת בהחפצה עצמית, בדימוי עצמי נמוך ובהנחה כי הגוף (ולא אישיותן, פעילותן והישגיהן האישיים) הוא המהווה זירה מרכזית להגדרתן הנשית העצמית. תפיסות אלה באות לידי ביטוי ביחסים חברתיים, בתחרות על תשומת לבם של בנים באמצעות מיניות ובהפנמה של האשמה עצמית במקרים של הטרדה מינית וניצול.

בדומה לזה המחקר מצביע על כך שהבנים לומדים לקשר גבריות עם שליטה פיזית על אחרים, עם הישגיות ותחרותיות וכן עם תשוקה מינית עזה. גיבורי העל הגבריים הפופולריים הם חזקים, אמיצים, שריריים, בלתי מנוצחים, נערצים בעיני הבנות וששים אלי קרב. הדגש הרב בקונפליקטים ובאלימות מגביל את התרחישים ההתנהגותיים האפשריים המוצעים לבנים ומצמצם את ההזדמנויות שלהם להתנסות עם טווח נרחב של רגשות ושל מערכות יחסים שוויוניות. המסר המרכזי לבנים הוא כי גבריות זהה ל"קשיחות", בדומה למסר המועבר לבנות כי נשיות זהה ל"יופי".

סרטי ילדים

סרטי דיסני שוברי הקופות, הקלאסים והמפורסמים, הציגו מודל סטריאוטיפי של נסיכה יפיפיה, תמיד עם שיער חלק, לבנה, רזה מאד, עדינה, סקסית, צעירה, ביתית, חסרת ישע ופאסיבית – המצפה לנסיך שיושיע אותה (דוגמת שלגיה, לכלוכית, היפה והחיה ובת הים הקטנה). הנסיך הוא תמיד דמות של מנהיג, יפה, שרירי, לבן, גדול, חזק ומשרה בטחון. עם השנים חלה התקדמות בדמות האשה עם מולאן האמיצה, רפונזל (פלונטר) האסטרטגיבית, אמיצה (מרידה) המתולתלת, מזאנה והנסיכה והצפרדע – גיבורות כהות עור והשיא עם פרוזן- שם שתי אחיות מוכיחות חברות, נאמנות ואומץ לב. עם זאת, בכל הדוגמאות הללו- הדמויות מוצגות באמצעים המדגישים את מיניותן וגם סטריאוטיפים אחרים של יופי, כגון רזון וגיל צעיר.

גם בדמותו של הגבר חלו התפתחויות: הסרט "שרק" הוא שובר קופות שמכבב בו זכר מפלצת שהוא אנטי תזה של הנסיך היפה. גם בדמות האב חלה התפתחות: החל מדמות אב המעוררת כבוד, יראה

ואף פחד (מופאסה ב"מלך האריות", אבא של אריאל בת הים הקטנה, אבא של מולאן ועוד) יש יותר ויותר דמות אב המשדרת חמלה וקירבה, כמו אביה של מרידה בסרט "אמיצה" או אביה של הנסיכה הצפרדע שמקריא לה סיפור לפני השינה.

מחקר שנעשה בארה"ב בדצמבר 2018 ע"י סוכנות האמנים היוצרים (CAA) ו-shift7 נמצא כי סרטים בהובלת נשים מצליחים כלכלית יותר מסרטים בהובלת גברים. ממצא מעניין נוסף שהעלה המחקר, נוגע למבחן בכדל.²⁵ מבחן בכדל הוא מבחן שנועד לבדוק ייצוג של נשים בקולנוע, וכדי לעבור אותו סרט צריך לעבור שלושה שלבים: שיהיו לפחות שתי דמויות נשיות עם שם פרטי; שהן ינהלו ביניהן שיחה; שנושא השיחה לא יהיה גבר. המחקר הראה כי סרטים אשר עברו את המבחן נהנו מהכנסות גבוהות יותר בקופות, וכך בהצלחה גבוהה יותר. המחקר הוכיח שכל סרט שעבר את המיליארד דולר בקופות הכרטיסים, גם עבר את מבחן בכדל.²⁶

במחקרן של שחר וצור,²⁷ נמצא כי בסרטים ובסדרות ישנות - דמות האשה הוצגה כנערה חולמנית, לא אינטליגנטית במיוחד וחסרת מקצוע. איננו יודעים מה תחומי העניין שלה, במה היא טובה ומה היא אוהבת. לנשים אין מקצוע, אך ברור מאד מה מקצועם של הגברים. לדוגמא גב' פלפלת- אין לה מקצוע מוגדר, אך בכל פרק מודגש מקצועו של האיש שלה- צבע. לעומת זאת, כיום יש שינוי מרחיק לכת: ברוב הסרטים הנשיות בעלות מקצוע, עצמאיות, מנהיגות, אינן תלויות בגברים וכולן אינטליגנטיות. דוגמא בולטת היא דורה החוקרת, כריס הבלשית ממשטרת האגדות. עם זאת, בסרטים רבים אידיאל היופי והמיניות של האשה עדין מודגשת. יש דגש על שפתיים, חזה, רגליים ארוכות, מותניים צרים, כמו הבראצ או טינקרבל.

דמות הזכר הגיבור עדין ממשיכה להיות הדומיננטית ברוב הסדרות הפופולריות לגיל הרך. החל ממיקי מאוס, דרך רוג'ר ראביט ועד סדרות נטפליקס חדשות ופופולריות כגון Robocar Poli מכונית המשטרה, ולצידו מכונית הכבאית ששמו רוי - גם זכר, הלי ההליקופטר שגם הוא זכר ומכונית האמבולנס, אמבר, שהיא הנקבה היחידה בחבורה ומסומנת בסרט. גם בסדרה הפופולרית Paw patrol מתוך 7 דמויות, יש רק 2 נקבות והדמות הראשית היא זיכרית. דמות הזכר הגיבור מתאפיינת בתכונות שחוזרות על עצמן בסדרות השונות: מנהיג, בעל תושייה, אומץ, אהוב על חבריו, מציל את היום, מכובד, מצחיק ומשפחתי.

25 (Bechdel Alison 1985)
26 שטיין נעמה (2018) וגם: (CAA & shift7 2018)
27 שחר רינה וצור טל (2013).

חלק שלישי: ארגז כלים - גן רגיש מגדר

אסטרטגיות המקדמות שוויון מגדרי

בפרק הקודם רכשנו מודעות ורגישות מגדרית ולמדנו לאתר סטריאוטיפים ומסרים סמויים וגלויים בתרבות הסובבת אותנו. בפרק זה נלמד על אסטרטגיות להתמודדות עם המסרים הללו, במטרה ללטש את העבודה החינוכית בגן ולתת דגש בתהליך החינוכי לחירות של כל ילדה וילד להגשים את עצמם בהתאם לנטיות ליבם.

השלב הראשון הוא מודעות מגדרית. דהיינו לזהות את המסרים המגדריים בגן. השלב השני הוא לשנות זאת בתהליך מותאם. השלב השלישי הוא השלב היצירתי- לרענן את הקיים בגן, להוסיף וליצור.

שלב 1 - זיהוי מסר סטריאוטיפי מגדרי סמוי או גלוי

כיצד נזהה מסר סטריאוטיפי סמוי בגן שלנו? נתבונן הסביבה החינוכית, על חללי הגן ועל האופן בו ילדים וילדים נהנים מהם. נתבונן על הסיפורים, השירים, הציורים, על הדמויות, על הטקסטים, מטלות היצירה, השפה שלנו, נאזין למילות השירים, נבחן את המרחב שתופסות בנות ובנים. במידה וזיהינו מסרים סטריאוטיפיים בטקסט מסוים (כמו סיפור או שיר), נפעל באחת מהאפשרויות המפורטות בשלב 2. במידה וזיהינו מסרים סטריאוטיפיים במקום שקשור בנו (לדוגמא בשפת הדיבור, חלוקת חללי הגן, דף קשר או קישוט שתלינו על הקיר) נפעל כדי להתאימו למסר מגדרי שוויוני ברוח הכתוב בשלב 3.

תצפית על הסביבה החינוכית

נתבונן על הקירות, המגירות, המתלים וכדומה. אילו דימויים וצבעים מופיעים? האם יש סממנים מגדריים? האם עקרון הדיוורסיטי בא לידי ביטוי ויש דמויות בעלות מבנה גוף שונה, צבע עור שונה, שיער כהה ומתולתל? בעלי/ות מוגבלות? האם יש דמויות של בנות אקטיביות, פעילות? האם יש תמונות של נשים מנהיגות? אילו צבעים וציורים יש על גבי המדבקות ששמנו ליד שם של בת, לעומת שם של בן? האם השפה הכתובה משקפת שוויון מגדרי?

נדפדף בדמויות שעל דפי הצביעה. האם יש מספר שווה של דמויות נשיות אקטיביות, למספר הדמויות הגבריות האקטיביות? האם מופיעות דמויות המשרתות סטריאוטיפים מגדריים?

הגננת תערוך תצפית על ילדות וילדי הגן ותכתוב רשימה של הצעצועים והאזורים בהם נוהגים לשחק בנות ואת הצעצועים האזורים בהם נוהגים לשחק בנים.

בשלב הבא, הגננת תפעל על מנת למשוך בנות לאזורים בהם הן בדרך כלל לא נמצאות, ולמשוך בנים לאזורים בגן בהם הם בדרך כלל לא נמצאים (ר' להלן שלב 3 סעיף ה).

א. ספרי ילדים ושירי ילדים

נעיין בספרי הילדים בגן ונבחן: מהם התפקידים והתכונות של הבנות ומהם התפקידים והתכונות של הבנים בסיפור/בתמונה/בסרט? האם הבנים והבנות בתפקידים סטריאוטיפיים מבחינה מגדרית? האם היא פאסיבית והגבר אקטיבי? נספור בכמה ספרים בגן יש בת גיבורה ובכמה ספרים יש בן גיבור ונוודא שהמספר שווה.

האם יש לנו ספרים ללא דמות ניקבית בכלל (כגון סדרת הקומיקס "מקס" של דובי קייך)?

לדוגמא, במידה ויש משפחה בסיפור- האם רק אמא מבשלת ומטפלת בילדים (כמו בסיפור "האריה אהב תות" מאת תרצה אתר)? האם הבת היא חכמה ומסבירה דברים? האם יש לה חוזקות או שמא כל תפקידה הוא להיות בת/יפה (כמו ב"דרדסים")?

האם הבת הגיבורה משתמשת ביופי או במיניות ככלי להצלחה (כמו הגיבורה יסמין בסרט "אלדין")?

האם הבן הגיבור מאיים או מפגין כוח פיזי ככלי להצלחה (כמו מופאסה ב"מלך האריות")? האם מצופה מהבן לא להפגין חמלה Caring (במובן האבהי) או להביע רגשות (כגון בכי)?

ב. חלל הגן, חצר וצעצועים

במחקר על שוויון הזדמנויות בגיל הרך נמצא כי לילדי הגן העדפות תואמות מין לצעצועים בהם הם משחקים: בנות משחקות בעיקר בצעצועים הקשורים לביטוי מילולי והלקוחים מחיי המשפחה. בניס לעומת זאת יעדיפו משחקי בניה.²⁸ ביטוי נוסף לתופעה הזאת בגן הוא חלוקה לא-מודעת של הגן לאזורים "ששייכים לבנים" שבנות ממעטות יחסית לשחק ולשהות בהם, ואזורים אחרים "ששייכים לבנות" שבנים משחקים בהם רק לעיתים רחוקות.²⁹

הוכח במחקר כי בנות נוטות לצמצם מקומן במרחב ובנים נוטים לתפוס מקום גדול במרחב. זה בא לידי ביטוי בשטחים הנתפסים על ידי הילדים במרחב ובחצר הגן וגם בצורת ההליכה והשיבה (לדוגמא ילדות מתרגלות לשבת ברגליים מסוכלות ובנים ברגליים מפוסקות).

משחקם של הבנים מאופיין בקבוצות גדולות- שיש בהם היררכיה- "ראש קבוצה" המנחה מה לעשות. הם משתמשים במרחב- בחוץ, משחק אגרסיבי מאופיין בתחרותיות-מנצחים ומפסידים, הם ישירים, דומיננטיים, אגרסיביים. לעיתים ההתנהגות תוקפנית, תובענית וכרוכה בניהול קונפליקטים - "תן לי את זה..". וכרוכה גם בייצור ותחזוק רשתות חברתיות רחבות.

רוב הבנות במשחקן משחקות בקבוצות קטנות או בזוגות. הן מרבות לספר סיפורים/סודות. רבות משחקות בצעצועים הקשורים לביטוי מילולי ולחיי משפחה. בדרך כלל מגלות יותר נימוס, אמפתיות למצוקה, יכולות לשאול שאלות כמו - מה דעתך שנעשה את זה...". בכך הן נוקטות בגישה העשויה למנוע הסלמה או חיכוך. בדרך כלל הן משתמשות בהתנגדות מילולית, דגש על אינטימיות, משחקים אינטימיים, משחק סוציו-דרמטי מורכב ורב יותר. נראות לעיתים קרובות עם חברה אחת או שתיים.³⁰

גור ומזלי (2001) טוענות כי חלוקת התפקידים החברתית לה נחשפים הילדים מקבלת בחצר הגן ביטוי חזותי ונראה לעין בחלוקת שטח בלתי שוויונית. כך, ניתן לראות כי הבנים תופסים כשני שלישי משטח החצר, בעוד שהבנות תופסות כשליש ממנו. דפוס זה נגזר, בין היתר, מטיב המשחק השונה של בנים ובנות. רוב הבנים עסוקים בדרך כלל במשחק יותר אנרגטי, יותר תחרותי ויותר אגרסיבי משל הבנות. לעומתם, המשחק של הבנות מצטמצם בשטחים מוגבלים יחסית והוא יותר שקט וסטטי. נוסף לכך, המשחק של הבנות נוטה יותר להיבנות על תקשורת מילולית ומשחק דרמטי, בעוד שהבנים בפעילותם בחצר נמצאים בתנועה חלק גדול מהזמן.

28 שחר רינה ודן דורית (2000).

29 גור חנית ומזלי רלה (2001).

30 צילה פתאל, שם

החוקרות גור ומזלי מדגישות כי חלוקה נוקשה של התנהגויות מרחביות-גופניות על פי מיגדר, היא תכתיב שפוגע בבנים ובבנות: קיים לחץ גדול על בנים להשתתף במשחקים תחרותיים ולהיות חלק מהקבוצה. עבור בנים שאין להם נטיות ל"משחקי בנים", וקשה להם לקחת חלק במשחק כוחני תחרותי, עשויה ההימנעות לגבות מחיר גבוה מאוד- הן בדרך התייחסות הסביבה אליהם, והן בדמוי העצמי שלהם.

ילד שלא נוטה בכלל לשחק בכדור ונרתע לגמרי מתחרותיות גופנית נחשב בדרך כלל ל"חנן" או ל"נקבה". זהו פן אחר של הנטייה לדרוש מבנים וגברים להציג תכונות של תחרותיות וכוח ואפילו אגרסיביות, ולרסן עצמם מלגלות רגשות "רכים" כגון פחד, חמלה, אהבה.³¹ גם ילדה שמשחקת כדורגל, מטפסת על עצים ומפגינות חזות קשוחה - מכונה "טום בוי". הווה אומר, כאשר הילד או הילדה סוטים מהציפיות החברתיות-מבחינה מגדרית- הם זוכים לתגובות מהסביבה ולכינויים שמטרתם "ליישר אותם" בהתאם למגדר שלהם ולחברת אותם ("חיברות למגדר").

ג. סדרות וסרטים

כיצד נזהה שבסרט יש נוכחות נשית? הכוונה היא לנוכחות עצמאית, כזו שהיא לא רק "קישוט" או "תפאורה" לגיבור. לשם כך נשתמש ב"מבחן בכדל" (ר' לעיל, חלק שני סעיף ב.6). המבחן מגדיר כי בעת הצפייה יש לשאול את שלושת השאלות הבאות:

1. האם יש בסרט לפחות שתי נשים והאם יש להן שמות?

2. האם הן מדברות זו עם זו?

3. האם הן מדברות זו עם זו על נושא שאינו גברים או יחסים?

במידה והתשובה חיובית לשלוש השאלות, אזי ישנה נוכחות נשית בסרט. זה מפתיע לגלות כמה סרטים שוברי קופות לא עוברים את המבחן (כגון ספר הגיזנגל, אחי הדוב, מלך האריות, אלאדין, שרק, פינוקיו והארי פוטר).³²

ד. חגים ומועדים

החגים בגן מאד משמעותיים ומאוד משפיעים על הילדים והילדות בגן. בחגי ישראל מועברים מסרים הקשורים לשייכות התרבותית הלאומית שלנו, ולמיקום שלנו בעולם. מסרים אלו וביניהם אף מסרים סמויים תורמים לעיצוב עולם הילדים והילדות בגן (ר' הרחבה בנספח).

לעיתים קרובות ספורי החגים מעבירים, למשל, מיתוסים של גבורה וכוח. מיתוסים אלו של לחימה וגבורה דוחקים את מקומם של הנשים והילדות אל השוליים. בתרבות הזהות הגברית מזהה עם כוח ואילו הזהות הנשית מאופיינת כטעונת הגנה, סבילה וחלשה.³³

כך לדוגמא, בגנים רבים, בחג החנוכה יש גנים בהם מוצגת הצגה במסגרתה הבנים מחופשים ללוחמים המכבים והבנות מחופשות לכדים או לסופגניות. כלומר, הבנים מזהים עם אקטיביות והבנות מזהות עם פאסיביות. הבנים מקבלים את תפקיד הגיבור והבנות מקבלות את התפקיד הניצבת המשנית, הקיימת בזיקה לגיבור ומאירה עליו.

31 גור חגית ומזלי רלה (2001).
32 (Bechdel Alison (1985
33 גור חגית ומזלי רלה (2001).

שלב 2 – ארגון כלים להתמודדות עם מסר סטריאוטיפי בטקסט

לאחר שזיהינו מסרים סטריאוטיפיים בטקסט מסוים (כמו סיפור), נפעל באחת מהאפשרויות כדלקמן:

- א. **שיכתוב:** בטקסטים רווי סטריאוטיפים מגדריים, למשל בטקסט בו הדמויות הנשיות נחותות לדמויות הגבריות, נערוך מניפולציה על הטקסט (ר' להלן דוגמאות 1, 5, 6).
 - ב. פתרון זה מומלץ ומאפשר להינות מהיצירה ויחד עם זאת, לשנות את המסר המשתמע, העולה מן היצירה ולהתאימו לערכים של שוויון מגדרי. פתרון זה מתאים לטקסטים קנוניים על-זמניים שמומלץ לחשוף את הילדים אליהם, למען השכלתם הכללית (כגון סיפורי מעשיות ושירי ילדים פופולריים). כמו כן, סביר להניח שהילדים והילדות ממילא יחשפו לטקסטים מסוג זה בבית או אצל חבר/ה או למשל בסרט בטלוויזיה; ולכן עדיף שהם יזכו גם לחשיפה מתווכת.
 - ב. **שיחה:** נשאיר את הטקסט כמו שהוא - אך נשוחח עם הילדות והילדים על אי השוויון בחברה, הבא לידי ביטוי בסיפור. נבקש מהילדות והילדים לשים לב לסוגיה המגדרית (ר' להלן דוגמא 2).
 - ג. פתרון מסוג זה מומלץ מאד ומתאים לכל הטקסטים כמעט. מדובר במהלך חינוכי, הדורש מהילד/ה בגרות והבנה מסדר גבוה. במהלך זה למעשה נסייע לילדות והילדים ללמוד להרכיב משקפיים מגדריים בעצמם, וכך הרווחנו ערך חשוב: למידה ורכישה של חשיבה ביקורתית ככלי חשיבה לחיים.
 - ג. **היפוך תפקידים:** בטקסטים בהם יש העדר של דמויות נשיות, נהפוך את הדמות הזיכרית לניקבית. לדוגמא את החכם הזקן נהפוך לחכמה זקנה. את האויב המפחיד נהפוך לאויבת. את הנסיך על הדרקון נהפוך לנסיכה על דרקונה. אם נערוך היפוך דמויות על סיפור שלגיה והנסיך שהציל אותה אז נקבל את האגדה על שלג והנסיכה שהצילה אותו.
 - ד. **ויתור:** נוותר על הטקסט המדובר כליל (ר' להלן דוגמאות 3, 4).
- זוהי האופציה האחרונה והפחות מומלצת. בפתרון זה ננקוט רק במידה והטקסט הוא סקסיסטי ולא חינוכי; ובמידה ולא הצלחנו לנקוט בפתרון א' לעיל.

דוגמא 1: השיר פיל פילון

"פיל פילון אפו ארוך
לא יידע כיצד לדרוך...
אך הסוף היה **מבהיל**
בא הביתה אבא פיל
פיל פילון **נבהל** מאוד
ומיד התחיל לצעוד"

את השיר אפשר לשיר גם אחרת:

"אך הסוף היה **מקסים**.
בא הביתה אבא פיל
פיל פילון **שמח** מאוד
ומיד התחיל לצעוד"

דוגמא 2 המעשייה שלגיה:

זהו סיפור קנוני ולכן חשוב שהילדים יכירו אותו. כמו כן, סביר מאד להניח שהילדים יתקלו בסיפור זה גם מחוץ לגן – ולכן חשוב לשוחח עימם על הסיפור מהפן המגדרי: שלגיה היא פאסיבית. היא מובלת ממקום למקום בסיפור (הצייד מביאה ליער, הגמדים שמים אותה בתיבת זכוכית, הנסיך מציל אותה) ומנגד דמות הגיבורה הנשית האקטיבית – היא מכשפה רעה.

גיבורת סיפור נערצת – ראוי שתהיה אקטיבית ותפעל כדי לפתור את בעיותיה.

כמו כן, המסר במעשיות לפיו אימהות חורגות הן תמיד רעות – עושה עוול לאימהות חורגות. במיוחד בימנו בהם לרבים מילדי הגן יש אימהות חורגות.

מומלץ לערוך דיון עם הילדים, להמציא עימם סוף חדש או להעלות שאלות כגון: מה שלגיה יכלה לעשות לאחר שמצאה עצמה בודדה ביער? אילו הייתם במקום שלגיה, יחד עם הגמדים, מה הייתם עושים? היכן אבא של שלגיה לדעתכם? למה הוא לא מוזכר? האם שלגיה חכמה לדעתכם? במה שלגיה טובה ומוכשרת? אפשרות נוספת היא להפוך את שלגיה לאקטיבית: בוחרת לברוח, מאתרת את הגמדים, יוזמת פעולות, בוחרת להכנס לבית...

דוגמא 3 הספר "המכנסיים של אבא" מאת לאה יוליוס:

בעלילה של ספר זה, אבא זקוק למכפלת במכנסיים, הוא פונה לאמא – שמסרבת בגלל שהיא עסוקה. הוא פונה לבנותיו התאומות שמסרבות. בנו מבקש לעזור ואבא אומר לו שתפירה זה לא לבנים. לבסוף כולם עשו לאבא מכפלת, מבלי שידע. הוא עצמו הלך לשתות בירה עם חבריו.

מומלץ שלא להכניס זה ספר זה כספר קריאה שכן יש בו מסרים סקסיסטיים ולא חינוכיים לפיהם תפירה היא לבנות בלבד. הבן אף הוא מוגבל בבחירותיו וברצונותיו. אבא לא עצמאי וזקוק שישרתו אותו (הוא פנה לעזרה לבנותיו, שגם להן אין ניסיון בתפירה – בדיוק כמותו). אבא היה פנוי (ולכן יצא לבלות עם חבריו) ולמרות זאת הוא ביקש מאמא לתפור, על אף שהיא הייתה עסוקה במטלות ועייפה.

נקודה נוספת, זהו לא טקסט קנוני על-זמני וניתן בהחלט להוציאו מארון הספרים מבלי להרגיש בחסרונו.

דוגמא 4 בספר "בייגלה" מאת מרגרט ריי:

כלב התחש בייגלה היה נערץ על ידי כולם, מלבד ע"י זהובה הכלבה. הוא מחזר אחריה והיא דוחה אותו בגלל מראהו. הסיפור מקבל תפנית כאשר היא נקלעת למצוקה והוא מציל אותה. בתמורה היא מתחנתת איתו ואף ממליטה לשניהם גורים.

מומלץ שלא להכניס ספר זה לגן בגלל המסרים הסטריאוטיפיים הרבים. ראשית הדחייה של הכלב בגלל מראהו החיצוני- זהו מסר לא חינוכי, הן בגלל עצם תגובת הדחייה והן בגלל חיזוק מיתוס היופי (ר' לעיל בפרק על השפה). בהמשך החיזור האובססיבי והמטריד של הזכר את הנקבה, ששוב ושוב דוחה אותו – התנהגות מסוג זה עונה להגדרה בחוק הישראלי כיום כ"הטרדה מינית". בהמשך הסטריאוטיפי השחוק של "הנסיך שמציל את הנסיכה" והסיום בנישואים הנתפסים כפסגת השאיפות. היא פאסיבית. הוא אקטיבי. כל כישוריה מסתכמים בכך שהיא יפה. הוא אמיץ, יצירתי וטוב לב. והחמור מכל- שהיא מתמסרת למי שהיא לא רצתה, רק כי הוא הציל אותה. זהו מסר מיושן ובעייתי המתייחס למערכת יחסים ולמיניות כאל כזו שהנקבה "נותנת" לזכר בתמורה להגנה.

בגיל 6 ומעלה ניתן לבחור באפשרות של שיחה על הספר.

דוגמא 5: האריה שאהב תות / תרצה עטר

בסיפור רק האימהות אחראיות על תזונת ילדיהן/גוריהן. בהתחלה האמא של האריה שמנסה להאכילו ובהמשך האימהות של הילדים ששמו להם בתיקים תותים. מכאן שהספר מתעלם ממקומו של האב כהורה פעיל המגדל את ילדיו ומבשל לבנות ובני ביתו. הספר מחזק את הסטריאוטיפ של "האמא למטבח".

ההמלצה היא לא לוותר על הספר האהוב ולערוך בו שינוי קל- בסיום הספר להוסיף התייחסות להורה אב הדואג להכין אוכל לילדים: "וכל אבא ואמא שאלו את הילדה והילד שלהם: מה תרצו לאכול?". זאת במקום המשפט "וכל אמא ואמא שאלה את הילד שלה...".

דוגמא 6: הנסיכה על העדשה / האפון

בסיפור המקורי 'הנסיכה על העדשה' באה לבית המלך, המחפש כלה לבנו, ומתגלה כפאסיבית ועדינה מאד ועל כן ראוייה להינשא לנסיך. את הסיפור ניתן לספר אחרת³⁴: המקורי 'הנסיכה על העדשה' באה לבית המלכה והמלך, המחפשים כלה לבנם. בהמשך, בבוקר, היא מתעוררת ומופיעה רעננה ושמחה בפני המלך ורעייתו. אלה סבורים כי 'מבחן האפון' הוכיח שאינה נסיכה וככזו אינה ראוייה לבנם, אך מהר מאד מסתבר להם כי טעו. הנסיכה מספרת כי כששכבה לישון, הפריע לה משהו מתחת למזרונים. היא הורידה אותם אחד אחד, ומצאה אפון שלם. לאחר שסילקה אותו, שכבה לישון וישנה היטב. המלך והמלכה שמחים לגלות שהיא אכן נסיכה אמיתית ושמחים להציע לה להינשא לבנם אך היא מסרבת באדיבות וטוענת שהיא יצאה לדרך משום שלא רצתה שאביה ימצא לה חתן. היא רוצה למצוא לה חתן בעצמה, ועכשיו היא מבקשת לאפשר לה לצאת לדרך.

34 דינוט דליה (1998).

מעשיות 'מתוקנות' מעין אלה, כתבו: גארדנר, בספרו: 'סיפורי ערש פוליטיקלי קורקטי' (תרגום אוהד ומאיר עוזיאל) רואל דאהל בספרו: 'חרוזים נלוזים' (בתרגום נימה קרטו) ועוד רבים רבים אחרים.

שלב 3 – ארגון כלים לעיצוב הסביבה החינוכית כולה

יצירת יצירות והפעלות חדשות

הגנת מוזמנת ליצור ולהמציא יצירות בעלות היבט מגדרי (כגון סיפורים, הצגות, הפעלות וכיוצ"ב). לדברי פרופ' מירי ברוך³⁵ כל עוד ממשיכים ומספרים לילדים ספורים ומעשיות סטריאוטיפיים לא יחול שום שנוי בחברה. על-כן, יש ליצור מעשיות חדשות שיציגו מודלים חדשים לחקוי, מודלים חדשים של משפחות, מודלים חדשים של נשים (גם חזקות ואסרטיביות) ומודלים חדשים של גברים (גם חלשים וכנועים), כלומר- גוון אפשרויות אל-מיני. הפתרון המוצע, הוא בכתיבת ז'אנר חדש של מעשיות לילדים, כאלה שיבטאו השקפות עולם בלתי סקסיסטיות-השקפה שהיא שוויונית לחלוטין. מאז שנות השבעים של המאה העשרים, החלו להכתב מעשיות חדשות, כאלה המשתמשות בגיבורים בעלי אופי מעשייתי ובמבנים השומרים על חוקי הז'אנר, אך המסרים העולים מהם הם חדשים ושוויוניים יותר. כזה הוא למשל, ספרה של גייל הראבן: 'אגדה חדשה', או סיפורה של גאולה אלמוג: 'זו כבר לא אגדה' (בתוך: מ. ברוך עורכת: 'נסיכה על סוס') ועוד רבים אחרים (ר' נספח)

הכנסה לגן של מוצרים נבחרים

נכניס לגן שירים, צעצועים ותכנים בעלי מודעות מגדרית (ר' צעצועים בארבע תמונות להלן) ונקריא סיפורים בהן בנות הן גיבורות, חכמות ואקטיביות (ר' רשימת ספרים בנספח).

בפינת הבובות נשים גם "בובים" כלומר בובות בן, בובה כהת עור, בובות מתולתלות.

נבדוק האם בארגון התחפושות בגן יש לנו תחפושות המזמינות את כולם לשחק, גם בנים וגם בנות?

מהן? במשחק ההתחפושות "אני יכול/ה להיות מה שאני רוצה להיות". יש לעודד זאת ולצייד את ארגון התחפושות בתחפושות מגוונות (למשל חליפת נסיכה, חליפת בלשית, לוחמת/אש וכיוצ"ב).

אופן המשחק במשחקים וצעצועים קיימים

צוות הגן יפעל מתוך מודעות לסטריאוטיפים מגדריים, ולדוגמא יתמוך בבנות הבוחרות במשחקי הרכבה ותחבורה ובבנים הבוחרים במשחקי טיפול או בישול במטבח, במרפאה, פינת הבובות.

בשעת משחק, ניתן לשנות את כללי המשחק. לדוגמא: להציג קלף משחק של מלכה וקלף משחק של מלך ולשאל: איזה קלף שווה יותר נקודות במשחקי קלפים? המלך. מדוע זה כך? כי ככה זה גם במציאות וזה כל כך מוטבע בנו עד שמעולם לא שמנו לב לזה; היום נשחק שהמלכה שווה יותר.

תמונות, צבעים, עבודות יצירה

הדימויים המוצגים במרחב הגן יהיו חפים מסטריאוטיפים מגדריים. לדוגמא על קירות הגן יוצגו תמונות כגון טייסת, רופאה, נהגת משאית, את, גנן (בגן ילדים). שימת לב לצבעי המגירות וכד'.

דפי צביעה- נשים לב למסרים מגדריים. נכניס דפי צביעה עם דמויות של נשים וגברים ששוברות סטריאוטיפים, כגון אשה קודחת עם מקדחה בקיר או אבא עם עגלת תינוק.

הערה: באופן כללי, מומלץ לתת לילדים ולילדות לצייר ללא דפי צביעה וללא הכוונה של צבעים, חומרים או משטחים. ציור חופשי מזמן מגוון ופיתוח חופשי של חשיבה יצירתית.

35 ברוך מירי (1994), וגם: ברוך מירי (2003).

חלוקת מרחב הגן והחצר

חשוב לסייע בערעור החלוקה בין סוגי משחק "של בנים" ו-"של בנות" בחצר הגן ובמרחב הגן. זאת, תוך פתיחת מגוון אפשרויות יותר גדול ויותר גמיש בפני בנים ובנות כאחד, ויצירה מכוונת של מוקדי משיכה שיעודדו ילדות וילדים לחצות את קווי התיחום המסורתיים בין אזורי המשחק ולעסוק במשחק שנחשב מתאים לבני (ובנות) המין השני. וכן, הגדלת טווחי הבחירה של בנות ובנים בהתנהגות מרחבית.³⁶

נתבונן ונשאל- האם לבנות ולבנים יש מרחב שווה? נשים לב שבנות יוצאות ומשחקות ותופסות מרחב בגן ונעודד בנות לתפוס מרחב, לדוגמא באמצעות ריצה, קפיצה, טיפוס, זריקה. נעודד אותן להשתמש במהירות ובכוחן הגופני, על מנת לחזק את ביטחונן העצמי בתחום הגופני ולהרגיל אותן להעיז לתפוס מרחבים שווים לאלה שתופסים בדרך-כלל הבנים. עידוד בנים לעסוק במשחק פחות תוקפני, פחות תחרותי, ויותר משתף. פיתוח היכולת שלהם לעשות שימוש יותר נרחב במשחק מילולי כהשלמה למשחק הגופני, במשא ומתן ודמיון, במקום לצד תחרות פיזית. זאת, במטרה לחזק פתיחות וסובלנות לצד הביטחון הגופני ולפתח מנגנונים של שיתוף פעולה לצד הדירוג על פי כוח פיזי.³⁷

הצגות, פעילויות, חגים, אישים, יום המשפחה, קבלת שבת

יש לתת לגיטימציה לשונות ולגיוון בדרכי קיום החגים וקבלת שבת במשפחות השונות מהן באים הילדים. נברר מהם המסרים הסמויים המועברים בחגים ונוגעים למגדר ונחשוב על ההפעלות בחגים מחדש. כך למשל, בפסח נציג מודל גבורה נשי כגבורת המיילדות העבריות; בפעילויות שנבנה נפגיש את הילדות/ים עם א/נשי מקצוע ששוכרים סטריאוטיפים מגדריים, כגון לוחמת אש. ר' הרחבה בנספח.

תפקידים בהצגות: נשים לב הן לתפקידים שהצוות החינוכי מחלק לבנים ולבנות וגם למיקום של הילדים פיסית בהצגה (האם הילדה ניצבת בשורה הראשונה או האחרונה?) ולמרכזיות התפקיד.

קשר עם ההורים

- אירועי יום המשפחה יותאמו למבנים המשפחתיים הקיימים המגוונים בגן ובחברה (ר' הרחבה בנספח). כך למשל לא נבקש מהילדים והילדות להביא תמונות של חתונה של ההורים (כי יש ילדים ממשפחה חד הורית או ילדים שהוריהם לא נישאו), או אביזרים מאירוע אחר שעלול להדיר ילדים וילדות (לדוגמא- בגן בו יש ילד/ה מאומצ/ת לא נבקש פריט הקשור לתקופת הינקות). בהחלט מומלץ להתייחס לחוויות משפחתיות/ אירועים / התרגשויות במשפחה. כך נעצים את כולם בהתייחס למשפחה שלהם.
- אם הגננת או הורה קונה מתנות לילדים ולילדות - נדאג שכל המתנות יהיו ללא אלמנט מגדרי, או לחלופין כל המתנות יהיו זהות (למשל כדור).
- בדף הקשר של הגן נשים לב לא לכתוב "טלפון של אמא" ו"טלפון של אבא", נכתוב פעמיים "הורה". כי יש משפחות חד מיניות או חד הוריות.

שפה וקשר בין אישי

גננת משפיעה על יצירת סטריאוטיפים מגדריים אם על ידי עיצובם ואם על ידי מניעת עיצובם באמצעות התנהגותה, תגובותיה והערותיה. יש ביכולתה של הגננת להניע תהליך של שנויים קטנים מצטברים בשפה שבה משתמשים בגן, שנויים בהרגלי החשיבה של הילדות והילדים ובשפה שלהן/ם. להלן המלצות:

- יש לשים לב למסרים מגדריים בדיבור השוטף. לדוגמא האם הגננת משייכת את משחק הכדורגל כמשחק "של בנים" בלבד? דיבור כזה מצמצם ומגביל את תחביביהן של הבנות.

36 גור חגית ומזלי רלה (2001).
37 גור חגית ומזלי רלה (2001).

גנת תפנה להורה לבצע מטלה כלשהי בגן ללא התייחסות למין ההורה "איזה הורה יכין לנו עוגת גבינה לשבועות?". בעת מתן דוגמא סתמית, אפשר לומר שופטת, מנהלת ורופאה (בניגוד למקובל של שימוש בלשון זכר ואף שימוש בצמדי המילים הסטריאוטיפיים-מגדרית: רופא ואחות, מנהל ומזכירה); במקום לשאול "איך שואג אריה? לשאול גם "איך שואגת לביאה?".

לדוגמא לא נאמר "פינת הרופא והאחות" אלא "מרפאה".

- דיבור אל הילדים ברבים ורבות לסירוגין ולהסביר את הסיבה לילדים- התייחסות בדיבור גם לבנים וגם לבנות כי כולם חשובים באותה המידה.³⁸
- מחקרים מלמדים כי בזירה החינוכית לבנים ניתנת רשות דיבור יותר מאשר בנות.³⁹ יש לשים לב כך ולתת לבנות זמן דיבור שווה לבנים ולעודד בנות שקטות להשתתף. ניתן לעשות זאת באמצעות פנייה ישירה לילדה מסיימת, או באמצעות דיבור בלשון נקבה לכלל הקבוצה "מי מוכנה לספר לנו מה היא עשתה בשבת?". יש לעשות זאת לצד הדיבור הרגיל שפונה גם לבנים.
- לבן (ולבת) מותר לבכות. אין צורך להיות "גיבור". בכי זו צורת לגיטימית ובריאה לבטא כאב.
- ילדות מקבלות מחמאות והתייחסויות רבות למראן החיצוני, מדי יום. על הגנת לשים לב לכך ולהחמיא במכוון לילדות על הכישורים, התכונות והיכולות שלהן "את ילדה חכמה, חזקה, מוכשרת". במידה והגנת בוחרת להתייחס בכל זאת למראה החיצוני של בת או בן, מומלץ לציין "את/ה יפה כמו שאת/ה".
- שבירת חוקי הגן (למשל לבקש רשות לצאת לחצר) מתקבלת יותר בהבנה אם היא נעשית על ידי בנים מאשר אם נעשית על ידי בנות.⁴⁰ על הגנת לשים לב שהיא מתייחסת בצורה שווה לבת או לבן ששוכרים את כללי הגן.
- ישנה נטייה לא-מודעת להושיט עזרה לבנות באופן המקנה להן את הפתרון ומעודד אותן לפאסיביות; בעוד בנים נוטים לקבל משוב בונה ותומך אקטיביות.⁴¹ על הגנת לשים לב לבנות ולתת להן סיוע מכוון, המעודד אותן לחשיבה עצמאית ולפתרון בעיות באופן עצמאי.
- לבחור בנות לתפקידים בגן, לא פחות מאשר בנים. יש לשים לב לכך בין אם מדובר בתפקידים שוליים וזמניים (כגון להזיז שולחן) ובין אם מדובר בתפקידים משמעותיים.
- היחס האישי שבין צוות הגן לילד/ה הינו בעל השפעה וערך שאינו יסולא בפז. על הגנת להיות בעלת מודעות מגדרית בגישתה החינוכית ולהתייחס לכישורים, יכולות ותכונות אופי. לדוגמא חיזוקים: במקום "איזו ילדה יפה" לומר "איזו ילדה חכמה, חזקה ומוכשרת". במקום "איזה ילד גיבור" לומר "איזה ילד מוכשר". נדגיש כי בהנחייה זו - אין המשמעות לחדול מחלוקת מחמאות באשר למראה חיצוני או האומץ והגבורה של הילדים. המשמעות היא שיש לשים לב לכך שבאופן כללי, ילדות מקבלות מחמאות והתייחסויות רבות למראן החיצוני, מדי יום. הילדים בכלל סופגים הרבה מאד התייחסות סטריאוטיפית מצד סוכני החיברות שלהם (כגון ההורים) ועל א/נשי חינוך להיות מודעות ומודעים לכך ובהתאם לכוון את הקשר הבינאישי עם הילד/ה. במידה והגנת בוחרת להתייחס בכל זאת למראה החיצוני של בת או בן, מומלץ לציין "את/ה יפה כמו שאת/ה".

המלצת האזנה: "איך לדבר לילדות קטנות?"⁴²

הקטע מיועד לקהל של הורים וא/נשי חינוך, או לילדים בגיל 6 ומעלה:

איך לדבר לילדות קטנות?

"אולי זה לא יתאים לכל הילדות, אבל כך הייתי רוצה שידברו אלי."

אוקיי, אז לכל מקום שאני הולכת אני מוצפת במלא מוצרי צרכנות וזה מ-ת-י-ש.

38 פתאל צילה, שם.
39 (Allyson Jule 2004)
40 (Allyson Jule 2004)
41 רייס הדס (2017).
42 (Mamamia.com.au 2018). . תרגמה מאנגלית: בן עמי לילי (2019).

גם את/ה מוקפת במלא מוצרים.

קודם כל, מה לא לומר?

1. כשאנו נפגשות, תפסיקו להעיר על איך שאני נראית ("את כה יפה" "אהבתי את השיער היפה שלך") זה די משעמם.
2. נסו לא להתייחס רק למה שאני לובשת, כמו "איזו שמלה יפה". כאילו, ככה היחס הוא רק למה שיפה. משעמם...
3. אל תשאלו אותי אם יש לי חבר עדין. פשוט אל תשאלו. אני חווה מספיק דברים שקורים, ואין צורך שהקיום שלי יהיה רק סביב בניים.

אז מה כן לשאול ילדות קטנות?

ובכן, שאלו את דעתי

שאלו איך אני מרגישה

מה גורם לי לצחוק

מה גורם לי לכעוס

בררו מה אני יודעת, מחבבת, אוהבת

מה אני עושה

מה אני רוצה לעשות

שאלו אותי מי אני

ומי אני רוצה לעשות ("האם את קוראת ספרים טובים?" "האם את אוהבת ספורט?").

כי כשאתם שואלים אותי את השאלות האלה

אני מרגישה יותר מאיך שאני נראית, מה אני לובשת, וגם מה אני בקשר ליחסים עם בניים. וזה די נחמד וחשוב. תודה."

לסיכום, על הגננת מוטלת האחריות לשנוי הסביבה הלימודית ולמתן הזדמנויות שוות לבני שני המינים. אולם, על מנת שיתבצע תהליך של שנוי, נחוצה הכשרה בסיסית אשר תביא לגננת את מודעות הנושא. כמו-כן על הגננת לגלות התלהבות אשר תשפיע על המתרחש בגנה. כלומר, ככל שהגננת תתלהב מהנושא המגדרי, כך היא תיצור יותר הזדמנויות שוות לשני המינים – בצורת משחק, הצגה, סיפור או דיבור- ותחנך לשוויון בצורה חווייתית ומגוונת ובכך תמנע את גיבוש העמדות הסטריאוטיפיות אצל הילדים.⁴³

תמונות של צעצועים לדוגמא:

» צעצועי Lottie:

בובה יכולה להיות כהת עור, שחקנית כדורגל, פיראטית, לוחמת ג'ודו או ארכיאולוגית.

צילמה: בן עמי לילי.

» צעצועי פישר פרייס Little People.

בובה בת קשתית, בובה כהת עור על כסא גלגלים עולה לאוטובוס, בובה בת טייסת.

צילמה: בן עמי לילי.

חלק רביעי: הכשרות לצוותי חינוך

מתווה להכשרת הצוותים החינוכיים, מוכר לגמול.

תכנית ההכשרה תבנה בהתאם לגישה ההוליסטית. דהיינו - התייחסות לכל השחקנים והשחקניות בזירה המיועדת של התכנית והתייחסות למענים הניתנים לכל אחת מהאוכלוסיות- ילדים וילדות, צוותים חינוכיים, הורים וכל זאת בהתאם לרגישות מותאמת לכל קבוצת אוכלוסייה (החברה הערבית, חרדית וכדומה).

תכנית הכשרה: גן רגיש מגדר

השתלמות מקצועית לגננות בנושא שוויון מגדרי בת 30 שעות. ההשתלמות מזכה בגמול.

מטרות

רגישות למגדר בעשייה החינוכית בגן:

- הגננת והסייעת מהוות סוכנות חיברות משמעותיות בעבור הילדות והילדים בגיל הרך. בין אם הן מודעות לכך ובין אם לא, הן מהוות סוכנות שינוי המשפיעות על ההבניות החברתיות וכתוצאה מכך גם על הזהות המגדרית של הילדה והילד.
- תכנית ההכשרה תקנה לצוות הגן מודעות מגדרית וכלים של חשיבה ביקורתית. זו תשפיע על עבודתן היומיומית הטיפולית והחינוכית של הצוות; וכן תשפיע על האווירה בגן, על הסביבה הפיזית (צעצועים, ספרים, קישוטים על הקירות וכד'), אופי הפעילויות (יצירה, חגים וכד') ואף על ההורים.
- תרומה לאישיותם והתפתחותם של הילדות והילדים בגנים.
- התמקצעות והרחבת אופקים, העשייה והעבודה החינוכית.
- העלאת שביעות רצון ההורים.
- ערך מוסף: מיצוב הרשות המקומית והגן במרכז העשייה למען שוויון מגדרי בשדה החינוכי הפורמלי והבלתי פורמלי; וכן העצמה וחיזוק המוניטין של המוסדות החינוכיים.

תכני ההשתלמות

- א. היבטים תוך אישיים: מודעות-מסוגלות-מנהיגות- יישום.
 - ב. היבטים מגדריים-סוציולוגיים: השפעת ההבניה החברתית על האישי והמקצועי.
 - ג. יישום פרקטיקות מגדריות חינוכיות בעבודה החינוכית ובעיצוב סביבות הגן.
- הערה: התכנית היא הצעה לפעולה ועל כל מנחה להתאים את התכנית לאוכלוסיית הגן, מאפייניה ותרבותה הייחודית.

מבנה ההשתלמות: עשרה מפגשים, 3 ש' אקדמיות למפגש. סך כל ההשתלמות 30 ש' אקדמיות. כל מפגש מורכב מהרצאה ומסדנה.

נהלים: ההשתלמות תזכה בגמול (תוספת שכר).

השתלמות עם ציון. השתלמות תכלול מטלה - כתיבת תכנית לפעילות בגן (מערך) וביצוע הפעילות בגן. מומלץ כי המפגשים יתקיימו בתוך הגן, בתוך כיתה עם מקרן, בשעות שהן מיד אחרי העבודה, פעם בשבועיים. הצעה לשעות ומשך מפגש: -16:15 18:45 כולל 15 דק הפסקה.

השתלמות עם ציון: השתלמות תכלול עבודה להגשה בסופה- כתיבת תכנית לפעילות (מערך) וביצוע הפעילות בגן.

פירוט תכנית ההשתלמות:

1. (א) פתיחה והיכרות – הסיפור האישי שלי
(ב) **רגישות למגדר** הרצאה המקנה מושגים בסיסיים במגדר ומחדדת את המודעות לחוסר השוויון המגדרי (נתונים סטטיסטיים על פערי השכר, ייצוג הולם, מיתוס היופי ועוד). לצד הנתונים האקדמיים והמושגים היבשים, יש לשים דגש גם על הרגש ולהביא תכנים ודוגמאות מעולמן הקרוב של הגננות.
* הרצאה זו מיועדת לצוות. עם זאת, מומלץ להזמין גם את ההורים למפגש זה ולערוך ברוח חגיגית.
2. **דעות קדומות וסטריאוטיפי מגדרי בחינוך**
האם הבדלים מגדריים הם מולדים או נרכשים?
היכרות עם המושג סטריאוטיפי מגדרי, בחינתו בסביבתנו הקרובה והיכרות עם מחקרים ועם ההשפעה של סטריאוטיפי על התנהגות ויכולות.
ההבחנה בין מה שאנשים מדווחים על מחשבותיהם לבין המחשבות האוטומטיות שלהם חשובה מאוד למדע הפסיכולוגיה. המחשבות האוטומטיות שלנו הן מחשבות שמופעלות ללא שליטה, ולפעמים גם ללא ידיעה. לעיתים, המחשבות האוטומטיות שונות מאוד מהמחשבות הנשלטות. בגלל שהמחשבות האוטומטיות יכולות לפעול מבלי שנדע על כך, הן מסוגלות להשפיע על ההתנהגות שלנו ועל הדרך שבה אנחנו שופטים ומעריכים אנשים אחרים מבלי שנדע.
סדנת התנסות במבחן אסוציאציות חבויות למדידת מחשבות אוטומטיות.
3. **מסרים מגדריים סמויים וגלויים בתהליך החינוכי.**
סקירת מחקרים בדבר השפעות מגדריות סמויות וגלויות בגן הילדים.
ארגז כלים פרקטי של אסטרטגיות לקידום שוויון מגדרי בתהליך החינוכי.
סדנת התנסות בארגז הכלים.
4. **מגדר בתרבות הפופולארית של הגיל הרך:**
הרצאה וסדנה: מהאחים גרים ועד דרימוורקס – זיהוי דפוסים וסטריאוטיפים מגדריים אל מול מסרים חדשניים. קריאה ביקורתית בספרי ילדים, שירים, אגדות, סרטים, צעצועים ומשחקי מחשב. **הסדנה** כוללת התייחסות להכנת פעילות לגן (מטלת הסיום).
5. **ההיסטוריה העולמית והישראלית של הפמיניזם ועד היום**, וגם על נשים במרחב הציבורי - על החפצה, הדרה ועל השפה. **סדנה:** סיפורים מהחיים הפרטיים ומתוך הגן – התלבטויות בסוגיות מגדריות חינוכיות ואישיות.
6. **שפה, מרחב הגן, חגים והפעלות:**
הנחיות ודיון (יתקיים בתחילת המפגש) על חגים, הצגות, משחקים, ציורים, קירות.
על ההצגה של יהודה המכבי בחנוכה ועל התחפושת של אסתר המלכה בפורים. הסביבה הלימודית והפיזית בגן: הפעלות והצגות במועדי השנה, קישוטים.
סדנה: תרגול חשיבה וקריאה ביקורתית מגדרית.
7. **היכרות עם תכניות לימודים במגדר לגיל הרך.**
חשיפה לתוכניות קיימות בסימן "מודלינג" של נשים משפיעות (כגון "כובע הקסמים"). סדנה: הכנת הפעלות לגן: הצגה, שיר, קישוט לקירות וכד'.
8. **הכנת המרחב הפיזי של הגן – "הגן לפנינו":** מעבר על הספרים, צעצועים, חלוקת חללי הגן, קירות הגן תפיסת מרחב הגן (שרטוט חלוקת חללים בעין מגדרית) וכד'.
- הנחיות, התפזרות לחללים השונים ובסיום התכנסות חזרה במליאה והצגת תוצרים.
הסדנה כוללת אמצעי עזר- דפי חקר אישיים נלווים שכל המשתתפות ימלאו. במסגרת הסדנה נוציא מתוך הגן את החפצים המשעתיקים אי שוויון מגדרי.
9. **גן רגיש מגדר – "הגן אחרינו":** סדנת עבודה והנחייה של צוות הגן בהכנת המרחב הפיזי של הגן ו/או הפעלות מקוריות הכוללות התייחסות לנושא המגדרי ובעזרת אביזרי הגן הקיימים.

10. **סדנת סיכום ההשתלמות + הצגה של תוצרי ההשתלמות** (הכנת מרחב הגן והצגת ההפעלות שהכינו הגננות). מפגש חגיגי, קבלת תעודות וערכה מתנה לגן.

היצע מפגשים נוסף לגיוון ובהירה:

- א. **סיור בעיר - בסימן נשים משפיעות, הדרה והחפצה.**
[מפגש ארוך. יש לקחת בחשבון הסעות, מאבטח או חובש]
- ב. **צפייה מודרכת בסרט קולנוע כולל סדנה- ניתוח הסרט מזוית מגדרית.**
[מפגש ארוך: שעתיים סרט + שעה וחצי דיון = 4-5 שעות אקדמאיות]

חלק חמישי:

גורמים מקדמים ומעכבים

גורמים מקדמים ומעכבים - פירוט גורמים שבכוחם לקדם את הטמעת התכנית והצלחתה, ואופן המינוף של הגורמים הללו לטובת הצלחת התכנית. לצד פירוט גורמים שצפויים לעכב את הטמעת התכנית והתווית פתרונות לגורמים אלה.

גורמים מקדמים

1. ניסיון העבר מלמד שהטמעת תכניות מסוג "גן רגיש מגדר" גורר תשומת לב ציבורית חיובית וסיקור תקשורתי המביא לעלייה במוניטין והפופולריות של הגן. דעת הקהל בישראל, בהכללה, היא בעד מודעות מגדרית בחינוך - בעיקר בקרב משפחות צעירות המהוות קהל יעד מרכזי בגני הילדים והרשות המקומית.
2. במשרד החינוך קיימת "היחידה לשוויון בין המינים במשרד החינוך" המהווה שחקן חיזוק משמעותי בהוצאת התכנית אל הפועל בטווח הקצר (מתוקף היותה גורם מנוסה ומקצועי) ובהטמעתה הרוחבית בטווח הרחוק (מתוקף היותה חלק אינהרנטי ממסדי ובעל אינטרסים חינוכיים זהים לרשות לקידום מעמד האשה).
3. גנות הן אוכלוסייה משכילה, משפיעה וחזקה בהכללה. הגן הוא מעין "הממלכה" שמנהלת הגנת - טווח ההשפעה שלה - על ההורים, הילדים, קהילת הישוב ועל המתנהל בגן - הוא משמעותי.
4. מדי יום יוצאים לאקרנים ויוצאים לאור ספרים וסרטים חדשים המשקפים מודעות מגדרית מתקדמת ומעלים מחדש את חשיבות הנושא על סדר היום הציבורי.
5. התכנית מותאמת לעקרונות של פדגוגיה מוטית עתיד - היא מתייחסת לעקרונות שצריכים להילקח בחשבון בהכנת הילדות/ים לעתידים: התכנית מכינה את הילדות והילדים ומעניקה להם כלים מחשבתיים מסדר גבוה וכלים רגשיים המחזקים את המסוגלות האישית ומעצימים את אפשרויות מימוש הפוטנציאל האישי.
6. חינוך לשוויון מגדרי הוא חלק מהכנת הילדות/ים לעתיד שוויוני שמטיב עם החברה בהיבטים רבים, ערכיים וכלכליים.

גורמים מעכבים

1. צוות הגן כולל את הסייעת שאיננה מועסקת ע"י משרד החינוך ועל כן יתכן קשיים בהצטרפותה לתכנית ו/או קבלת גמול השתלמות בעבור התוכנית. זהו גורם מעכב משמעותי מאחר והסייעת היא דמות משמעותית בגן, נמצאת שם יום יום ואף יותר שעות מהגננת (הסייעת מגיעה מוקדם יותר והולכת מאוחר יותר, בגנים רבים היא מפעילה צהרונים וקייטנות) ועל כן ישנה חשיבות עליונה שהסייעת יקחו חלק בתכנית. הפתרון הוא לפנות אל מרכז השלטון המקומי ולבקש עזרתם בהכרה בגמול עבור ההשתלמות של הסייעת. כמו כן - ב"קול קוראת" הגננות והסייעת יצוינו באופן מפורש כקהל היעד של התוכנית.
2. מערכת החינוך הישראלית מחולקת למגזרים השונים. ישנם מגזרים שמרנים בהם נושא המגדר הוא מאתגר יותר. האתגרים צפויים בעיקר במגזר החרדי ובמגזר הערבי, והם מבוססים בעיקר על:
 - א. התנגדות עקרונית ואנטגוניזם שמקורם בדעות קדומות ובהעדר ידע (למשל, התפיסה השגויה שפמיניזם משמע שנאת גברים / או שפמיניזם משמע נשים שרוצות להיות זהות לגברים). התנגדות זו עשויה לגרור סירוב עקרוני, של פרט או של רשות, לקחת חלק בתכנית.

- ב. שפה תרבותית פטריארכלית המגבילה את השיח ואת הדימויים בהם נהוג להשתמש בלימודי מגדר (לדוגמה במגזר החרדי, הדרוזי והבדואי ישנה תפיסה הגורסת שנשים לא צריכות לאחוז בתפקידי הנהגה פוליטיים ובמקומות מסוימים לא מקובל להשתמש בביטוי "מנהיגות נשים").
 - ג. במגזרים אלה, שכחים יותר המקרים בהן הנשים והילדות חוות הדרה ממוקדי הכח החברתיים והמשפחתיים (לדוגמה איסור על נהיגה לנשים בחברות חרדיות מסוימות, או אפליית אחיות מאחיהן בירושה בחברות ערביות מסוימות), ולכן צפוי קושי רגשי בעקבות הציפייה מגננות מסוימות, המהוות בעצמן נשים מוחלשות, להעצים ילדות וילדים בהקשר של שוויון מגדרי.
- הפתרון הוא התאמת התוכנית למגזרים השונים, ברגישות ותוך התייעצות עם מומחיות. כמו כן יש לשים תשומת לב יתרה בבחירת מרצות ההשתלמות (רצוי מרצות מתוך אותו מגזר, עם מומחיות למגדר לצד הרגישות הנחוצה). כמו כן, בתחילת התכנית יש להדגיש שמדובר בהצעה לפעולה ועל כל גננת להתאים את התכנית לאוכלוסיית הגן, מאפייניה ותרבותה.
3. ישנן רשויות מקומיות בהן אין הבנה מעמיקה למשמעות המונח מגדר. כך למשל יש רשויות המציינות את "יום האשה" כיום איפור ושופינג, דבר המהווה היפוך מוחלט של משמעות "יום האשה" המבקש לקדם שוויון מגדרי וניפוץ סטריאוטיפים מגדריים כגון מיתוס היופי.
 - הפתרון הוא להשתדל להצליח להכניס את התוכנית דווקא לרשויות האלה ושם לעשות עבודה ממוקדת יותר על בעלי התפקידים ברשות ולשים תשומת לב יתרה על איכות הצוות המפעיל את התוכנית ברשויות הללו (צוות מנוסה, כריזמטי ועם מודעות פמיניסטית).
 4. יש להיערך לכך שהתכנית לא תתחיל ותישאר כפיילוט. כלומר שהתוכנית, בשנתיים הקרובות, תוטמע באופן רחבי במערכת החינוך בישראל. לשם כך יש הכרח במחקר מלווה לתוכנית, שיוכיח את יתרונותיה למקבלי ההחלטות. כמו כן, לשם כך יש לערב את מקבלי ההחלטות בהתקדמות התוכנית ובפרטיה לכל אורך הדרך. נוסף על כל אלה, מומלץ ללוות את התכנית במערך תקשורתי פרסומי לציבור על מנת לזכות בתשומת לב ציבורית חיובית.
 5. התנגדויות נקודתיות: יתכן שיהיו גננות או הורים שיתנגדו בחריפות לשתף פעולה עם התוכנית. זאת עקב דעות קדומות ומידע שגוי, שהינו שכיח לצערנו, לגבי פמיניזם ומגדר.
- העצה היא לזכור כי התנגדויות זה חלק מהתהליך של המפגש עם הנושא. אין צורך להיבהל מההתנגדויות. זהו חלק מהתהליך האישי-מקצועי. מומלץ לקחת את הדברים במידה ולזכור כי התנגדויות תמיד יהיו ורק כלפי מי שעושה. הפתרון בכל זאת הוא להתמודד עם כל התנגדות לגופה ובצורה נקודתית באמצעות שיח סובלני והסברה (ר' להלן FAQ).

קשיים צפויים, או: שאלות נפוצות (F.A.Q)

מודעות ורגישות מגדרית דורשת מהצוות, ההורים והילדים/ות לפתח **חשיבה ביקורתית** שהינה חשיבה מסדר גבוה, שבדרך כלל איננה מופיעה באופן טבעי, אלא היא חשיבה נרכשת. הנטייה השכיחה היא לקבל את המציאות כ"מובן מאליו", לדין הדברים קורים כך מכיוון שככה היה צריך להיות, ובד"כ אין נטייה לחשוב באופן המערער והמבקר על המציאות הקיימת. במקרים רבים, גם כאשר ניצוץ של חשיבה ביקורתית מתעורר – הסביבה ממחרת לכבות אותו בטענות כגון "כך הילדים נולדים", "ככה זו המציאות", "והיה בסדר", "זה היה טוב בשביל אמך – זה יהיה טוב גם בשבילך".

שנית, לעיתים ישנה גישה המאופיינת באגוצנטריות ובאדישות בכל הנוגע לצורך בצדק חברתי, ולא במבט סוציולוגי רחב או במבט חברתי אקטיביסטי ואכפתי. גם עובדות אלה מקשות על הצלחת התכנית.

במטרה לצלוח את ההתמודדות עם הקשיים הנ"ל, אספנו שאלות והערות שכיחות:

1. "אני בוחרת מה ללבוש. אני לא מושפעת מהחברה".
- "אני מחליקה שיער רק בגלל שככה יותר יפה לדעתי"
2. "דודה שלי מנהלת בכירה ומרוויחה יותר מבעלה".

”בבית של אחי, הוא המטפל העיקרי, עושה כלים”.

תשובה: הביקורת המגדרית נעשית בעד עיניים סוציולוגיות, דהיינו בדיקה של תופעות חברתיות, התבוננות סטטיסטית על התנהגות הרוב, התנהגות החברה – ולא התבוננות על מקרים פרטיים כמו בתחום הפסיכולוגיה (בניגוד לסוציולוגיה).

3. ”הבנים אשמים? את שונאת בנים?”

תשובה: לא הבנות ולא הבנים אשמות/ים. החברה אשמה. הבוס בעבודה שבוחר לקבל את הגבר ולא את האשה למשרת הניהול – הוא לא עושה את זה בכוונה, אלא הוא עושה את זה עקב החיברות למגדר שחווה כל חייו. כך גם הגנת שמפנה את הבנות לפינת הבובות ואת הבנים לפינת המכוניות.

פמיניזם זה לא שנאת גברים. נשים פמיניסטיות הן אימהות לבנים, הן רעיות אחיות, בנות ונכדות. בנים הם האנשים שהן הכי אוהבות. מודל הגבריות הסטריאוטיפי ושוביניזם פוגעים גם בבנים, המשלמים מחירים גבוהים מאד (ר’ ”גבריות רעילה”). לעיתים, כתוצאה מהרצון שלנו לנסות לשרת את הסטריאוטיפים המגדריים, בנים ובנות נמנעים מלהגשים משאלות לב שלהם, ביטחונם העצמי נפגע ועוד. המציאות מביאה לכך שגם בנים נפגעים מהציפיות החברתיות מהם, לגבי החיצוניות שלהם או היכולות שלהם או ההישגים שלהם.

4. ”גם בנים יכולים להיות פמיניסטים?” או: ”אני לא פמיניסטית אבל...”

תשובה: גם בנים יכולים להיות פמיניסטים. פמיניזם זוהי השקפת עולם, אידיאולוגיה שבה יכולים לאחוז גם בנים וגם בנות. כל מי שמאמינה/ה שצריך להיות שוויון בין המינים.

עם זאת, בימנו רבות ורבים חוששות להגדיר עצמן כפמיניסטיות, שכן נוצר דימוי שלילי ושקרי למילה הזו (פמיניסטיות מכוערות, משופמות, שורפות חזיות, שונאות גברים). לכן שגור הביטוי: ”אני לא פמיניסטית, אבל אני מאמינה בשוויון בין המינים”. מצב זה הינו מצער, שכן הוא קשור וכרוך באי-השוויון הקיים. כלומר, הסטריאוטיפ השלילי שיש לפמיניזם הוא דרך להחליש את הפמיניזם ואת המאבק לשוויון זכויות (Backslash תגובת התנגדות לפמיניזם, תגובה שלילית הנובעת מהצלחת הפמיניזם ומהאימה שהוא מטיל על ההגמוניה המבקשת להגן על מעמדה וכוחה). מה ניתן לעשות? ככל שיותר יצהירו ”אני פמיניסטית” כך ייחלש הסטריאוטיפ השלילי ותתחזק האידיאולוגיה הפמיניסטית. העשרה: סרטון המציג סלבריטאים וסלבריטאיות אמריקניות המצהירים בגאווה ”ככה נראית פמיניסטית”

www.youtube.com/watch?v=3YA13GNT8Mc

5. ”פמיניזם זה הרפורמים, נכון?” לא. הרפורמים הם זרם ביהדות המכונים גם יהדות מתקדמת. הרפורמיות הן פמיניסטיות. אבל פמיניזם זה לא רפורמים. פמיניזם זו תפיסת עולם שכל אישה ואיש יכולים לאחוז בה, ללא קשר לאמונתן/ם הדתית. כך למשל, ישנן גם אורתודוקסיות שהן פמיניסטיות (עמותת קולך, מבוי סתום ועוד).

6. ”אוקיי. הבנו. אין שוויון. אז מה את רוצה? למה ללמוד את זה?” זוהי עובדה שאין שוויון בין המינים, לרעתן של הבנות וגם לרעתם של הבנים. אם אנו שואפות לשוויון שכזה, שלב ראשון הינו מודעות – לשים לב לקיומו של חוסר השוויון. מודעות זו תעניק לנו, בשלב השני, את הזכות לבחור במודע האם להמשיך לצעוד במעגל המסלול השוביניסטי הנורמטיבי האורתודוקסי ה”מובן מאליו” של חיינו, או האם כדאי לבחון/לחפש אפשרויות נוספות. בשלב שלישי, מי שתבחר בכך אף תוכל לקדם את השוויון בין המינים בצורה אקטיבית (למשל באמצעות הבעת התנגדות למופעים של דיכוי נשים; או למשל לטפס לעמדות השפעה שיאפשרו לה לקדם את השוויון).

חלק שישי: נספחים

נספח א': ביבליוגרפיה

נספח ב': רשימת ספרי ילדים מומלצים

נספח ג': מושגים וחומרים לשילוב בתוכנית הלימודים

נספח ד': אוסף סרטונים שניתן לעשות בהם שימוש בתוכניות ההשתלמות לצוותים החינוכיים

נספח א': ביבליוגרפיה

1. אברהמי-עינת יהודית (1989). היא והוא בכיתה, תל-אביב, מודן.
2. אברהמי-עינת יהודית (1995), "מסרים גלויים וסמויים במערכת החינוך בישראל: מחשבות בעקבות ממצאי מחקר". בתוך: סגן נאוה (עורכת), מצא מין את שוויונו (עמ' 109-116). ירושלים, משרד החינוך.
3. אדוארדס פופ קרוליין (2000). קידום התפתחות חברתית ומוסרית בגיל הרך, חולון, אח.
4. אולריק אקסל (1980), "החוקים האפיים של הספרות העממית", עברית: שטרנברג י'. בתוך: כהן מרקו (עורך), פרקים בתולדות יהודי המזרח (כרך ד'). משרד החינוך.
5. אלבז-לוביש פרימה (2002), "סיפורי מורים: האישי, המקצועי ומה שביניהם". בתוך: צרלמאיר מיכל ופרי פנינה (עורכות), מורות בישראל מבט פמיניסטי (עמ' 120 - 131). תל-אביב, הקיבוץ המאוחד.
6. אלפרט ברכה (2000), "פדגוגיה פמיניסטית כגישה בחינוך ובהכשרת מורים". בתוך: שלסקי שמחה (עורך), מיניות ומיגדר בחינוך, תל-אביב, רמות.
7. בן צבי-מאיר שושנה (תשמ"ג), "המחקר על ההבדלים בהתנהגות לפי השתייכות מינית". בתוך: סגן נאוה (עורכת), מצא מין את שוויונו, ירושלים, משרד החינוך.
8. ברוך מירי (1994), "ספרות פמיניסטית לילדים". בתוך, סגן נאוה (עורכת), מצא מין את שוויונו, ירושלים, משרד החינוך.
9. ברוך מירי (2003). "מעשיות מסורתיות ומעשיות חדשות", אתר דף דף, מכללת לוינסקי.
10. בטלהיים ברונן (1994). קסמן של אגדות, רשפים.
11. גור חגית ומזלי רלה (2001). תכנית לימודים לשוויון בין המינים לגיל הרך, היחידה לשוויון בין המינים, משרד החינוך.
12. גלעד אתי ואחרות (עורכות) (2010). דיאלוג מגדרי בחינוך בין תיאוריה למעשה, משרד החינוך.
13. דינגוט דליה (1998), "עוד סיפור על הנסיכה על העדשה". בתוך: ברוך מירי (עורכת), אל תנשקי את הצפרדע - סיפורים פמיניסטיים לילדים ולהורים, תל-אביב: משכל.
14. וולף נעמי (1992). מיתוס היופי: על השימוש בייצוגים של יופי נגד נשים, הקיבוץ המאוחד.
15. וייסבלאי אתי (2010). הפרעות אכילה בקרב ילדים ובני נוער, מרכז המידע והמחקר של הכנסת.
16. יבין-ארנון אהובה (1995), הקשר בין מאפייני הגננת ובין התייחסותה השונה לבעיות של בנים לעומת בנות. בתוך: סגן נאוה (עורכת), מצא מין את שוויונו (עמ' 126 - 128). ירושלים, משרד החינוך.
17. יוסף אליאן, בהט עוזיאלי חן, ברנע ענבר, "כולנו שוות ושווים", תכנית לימודים מאת צהרוני ויצו ת"א, תשע"ז.
18. יזרעאלי דפנה (1995), הקלות הבלתי נסבלת של תפיסת החינוך כפתרון לבעיית מעמד האישה. בתוך: סגן נאוה (עורכת), מצא מין את שוויונו (עמ' 7 - 10). ירושלים, משרד החינוך.
19. כוכבי הילי ורביב עמירם (2007). המדריך הישראלי להורים: שנים ראשונות: מהלידה עד גיל שש, אור יהודה, כנרת, זמורה-ביתן.
20. לוי-קולני נורית, ושאל-שי הדסה (תש"ס), "חינוך לשוויון בגן-הילדים - האומנם?", הד הגן, הסתדרות המורים.

21. למיש דפנה (2010), הבנים על הבנות: מיפוי מגדר ומשפחה של תכניות טלוויזיה לילדים בישראל, אוניברסיטת תל אביב.
22. לרר שייב אושרה וגיסין בר, איך בנים לומדים? איך בנות לומדות, היחידה לשוויון בין המינים, משרד החינוך.
<http://meyda.education.gov.il/files/shivion/lemidabananimbanot.pdf>
23. מלאך-פיינס איילה (1998), פסיכולוגיה של המינים (יחידה 5. עמ' 38 – 43). תל אביב, האוניברסיטה הפתוחה.
24. סמילנסקי משה (1995). עיצוב הזהות המינית בגן ובביה"ס היסודי. בתוך: סגן, נאוה (עורכת), מצא מין את שוויונו (עמ' 123 – 126). ירושלים: משרד החינוך.
25. פינקלשטיין גיא (2019). "המחירים הנפשיים של גבריות מסורתית", מכון טמיר.
www.hebpsy.net/me_article.asp?article=2995
26. פרידמן אריאלה (1996), "שעשני אישה – על התפתחות הזהות המינית". בתוך: באה מאהבה (עמ' 15-35). תל אביב, הקיבוץ המאוחד
27. פרידמן אריאלה (1999). "על פמיניזם, נשיות וכוח של נשים בישראל". בתוך: יזרעאלי דפנה ואחרות (עורכות), מין מיגדר ופוליטיקה (עמ' 19 – 47). תל אביב, קו אדום הקיבוץ המאוחד.
28. פתאל צילה. "רציונאל להתערבות בנושא של שוויון בין המינים ומגדר בגיל הרך", היחידה לשוויון בין המינים, משרד החינוך.
29. רייס הדס (2017), מחונכות לפחות - על פערים מגדריים ומערכת החינוך, בתוך: יגאל איזון הילה (עורכת), אתר אינטרנט "הגיע זמן חינוך".
www.edunow.org.il/edunow-media-story-253073
30. שוורץ ירון (2013). נערים מגדר וחינוך - ממשבר לפתרון, היחידה לשוויון בין המינים, משרד החינוך.
31. שחר רינה וזך דורית (2000). "שוויון הזדמנויות בגיל הרך". בתוך: החינוך וסביבו (כרך כ"ב עמ' 77-121), סמינר הקיבוצים.
32. שחר רינה וצור טל (2013), "כשהייפיה הנרדמת הפכה לגיבורת על כל יכולה: מבט על השינויים שהתרחשו במשך שלושים שנה בדמויות נשים בסדרות מצוירות לילדים". בתוך: החינוך וסביבו (כרך ל"ה עמ' 171-192), סמינר הקיבוצים.
33. שטיין נעמה (2018). "מחקר חדש: סרטים בהובלת נשים מצליחים כלכלית יותר מסרטים בהובלת גברים", בתוך: אתר אינטרנט IGN ISRAEL בכתובת <https://il.ign.com>
34. שלסקי שמחה (2000), "מין אחר-חינוך אחר?". בתוך: שלסקי שמחה (עורך), מיניות ומיגדר בחינוך. תל-אביב, הוצאת רמות.
35. שמעיה ציפי (2006), "הביקורת הפמיניסטית את ז'אנר המעשייה", בתוך: ברוך מירי (עורכת), והם חיים בעושר ואושר... תאוריות חדשות בחקר המעשייה, עמ' 223-228, ספריית פועלים הקיבוץ המאוחד.
36. שמעיה ציפי (1998), "ביקורת פמיניסטית על תפקידי המינים במעשיות המסורתיות", בתוך: ברוך מירי (עורכת), אל תנשקי את הצפרדע – סיפורים פמיניסטיים לילדים ולהורים, תל-אביב: משכל.
37. שקולניק דינה וקינן עינת (2002). להיות מורה, להיות אישה, פיתוח תפיסת עולם נשית חינוכית. תל אביב, מכון מופת.
38. תמיר טל (עורכת) (2011), נשים לגופן – בריאות גוף מיניות יחסים, מודן.

1. The American Psychological Association (APA) (2018). Guidelines for Psychological Practice with Boys and Men, Washington, USA
www.apa.org/about/policy/boys-men-practice-guidelines.pdf
2. Bechdel Alison (1985), "The Rule in Dykes to Watch Out For", in: <http://bechdeltest.com/>
מבחן בכדל: באילו סרטים שוברי קופות אין נוכחות נשית?
www.youtube.com/watch?v=bLF6sAAMb4s
3. Burns Judith (8 Aug 2016), "Body image 'a problem for boys', says advertising think tank", BBC News.
<https://www.bbc.com/news/education-37010205>
4. Creative Artists Agency (CAA) & tech-forward innovation company shift7 (2018), Female-led films outperform at box office for 2014-2017.

<https://shift7.com/Judith Burns> (8 Aug 2016), BBC News.

<https://www.bbc.com/news/education-37010205>

5. David Deborah Sarah, Brannon Robert (1976). The Forty-nine Percent Majority: The Male Sex Role, Addison-Wesley Publishing Company.
6. Fine A. Mark, Fincham D. Frank (Editors) (2013), Handbook of Family Theories A Content-Based Approach, New York.
7. Joel Daphna (2011). Male or Female? Brains are Intersex, Front Integr Neurosci., Published online 2011 Sep 20
8. Jule Allyson (2004). Gender, Participation, and Silence in the Language Classroom: Sh-Shushing the Girls, New York, Palgrave Macmillan.
9. Mamamia.com.au (2018), "How To Talk To Little Girls".
www.youtube.com/watch?v=_WEi5YDZM3A

תרגמה מאנגלית: בן עמי לילי (2019).

נספח ב': רשימת ספרי ילדים מומלצים

האם חשבתם פעם מה קרה לסינדרלה או לשלגיה רגע לאחר שהן התחתנו עם הנסיך? האם דמיינתם אי פעם כיצד היו נראים חייהן מלבד המשפט "הן חיו באושר ועושר"? ברוב המקרים אנחנו לא חושבים על הדברים הקטנים האלו, פשוט מקריאים את הסיפור לילד שלנו, וממשיכים הלאה. והוא או היא נשארים עם מסר חד וברור, כזה שאומר כי להתחתן עם נסיך ולחיות "באושר ועושר" הם שיא השאיפות בחיים.

בשנים האחרונות ניתן לראות כי חל שינוי קל בתובנות האלו, וזאת בזכות גיבורות סיפור שונות, כאלו שמציגות אפשרות שונה. אפשרות שבה הגיבורה היא פעילה ואסרטיבית. אחת כזו שפועלת, מחליטה ועושה. (צוק נירית, אפשר גם בלי נסיך: גיבורות בספרי ילדים, ווינט, 6.6.15).

ספרי ילדים מומלצים לגיל הרך

מי אכל את לואיס / ג'ון פרדל, הוצאת ידיעות ספרים 2013
שרה מצילה את אחיה לואיס ממפלצת. שרה היא אמיצה, חכמה, נועזת ויצירתית.

המלחמה האדירה / אורה אייל, ספריית פועלים
בסיפור שני ילדים רבים ואחד מהם מאיים שיביא את דודה שלו החזקה שידעת קראטה.

מסיבה של פחדנים / רונית חכם ורותו מודן
אבא הוא זה שמשכיב את הילדה לישון ואף כורע על ארבע סמוך למיטתה.

אבא של עמליה נוסע לאוסטרליה / אשכול נבו, זמורה ביתן 2010
אמא משמחת את עמליה ביצירתיות. כל האבות לוקחים את ילדיהם מהגן.

רוני ונומי והדוד יעקב / מאיר שליו, עם עובד
רוני ונומי האמיצות צדות דב. אמא שלהן גבוהה מאבא ואמא דובה "מהנדסת מאורות"

אמא רוצה לישון / תמר קרוון
ספר מיוחד כי זהו סיפור על אתמר ואמו שהיא אם חד הורית.

רוני מקרוני פוגשת צפרדע / מירי רוזובסקי, כנרת
אבא של רוני מבשל ומגיש לכל המשפחה.

אני גיין / פטריק מקדונל, כנרת
גיין ילדה אמיצה וחכמה שחלומה לחקור קופים בג'ונגל התגשם. סיפור אמיתי.

בילבי / אסטריד לינדגרן, ראה אור כבר ב-1945
בילבי הגיינג'ית מרדנית נועזת ושובבה, שואלת שאלות על אי צדק חברתי.

מטילדה עושה צרות/אלכסנדר שטפנסמיר (כנרת, 2009)
הסיפור מציג שתי גיבורות: הפרה מטילדה השובבה והחקלאית הפועלת בצורה שונה מהמצופה.

הנסיכה שלבשה שקית ניר/רוברט מאנץ' (ידיעות אחרונות, ספרי חמד וספרי טל-מאי, 2012)
הספר התפרסם בארה"ב ב-1980 ובעברית התפרסם ב-1990. הגיבורה שנתקלת בדרקון יורק אש שחוטף את הנסיך. היא לובשת שקית נייר, ויוצאת להילחם בדרקון ולהציל את הנסיך.

מדיקו/אסטריד לינדגרן (כנרת, זמורה ביתן, דביר, 2015)
מדיקו היא גיבורה שובבה שפעם ניסתה לעוף עם מטריה. לתעלוליה היא גוררת את ליסבט, אחותה הקטנה ויחד הן יוצאות להרפתאות מעניינות.

אוליביה והנסיכות בוורוד/איאן פלקונר (הוצאת מחברות לספרות 2013)
כל החברות של אוליביה חולמות להיות נסיכות בוורוד, אבל אוליביה שואפת להיות מלכה.

לא קוראים לי איזבלה? / פוסברי, ג'ניפר; (ספר לכל, 2015)
ילדה צעירה שמעלה בדמיונה סיפורים של נשים אשר עשו היסטוריה מיוחדת בעולם.

הדס המהנדסת בונה שטותיקופטר / אנדריאה ביטי, ספרית פועלים
הדס היא ילדה שממציאה המצאות טכנולוגיות מגרונטאות.

הגוף שלי ברשותי / מירון שץ תליה, דביר, 1990.
הספר מסביר בשפה מותאמת כיצד להישמר מפגיעה מינית ומה ההבדל בין סוד רע לסוד טוב.

הלו הלו אמא / הורן חנה. תל אביב: הוצאת כנרת, 2000.
אמא עובדת ולכן בשיחת טלפון מפליגה על כנפי הדמיון.

מארי קירי / תמי שם טוב. סדרת ממצויאים ומגלים, כנרת זמורה-ביתן
על המדענית האשה הראשונה שזכתה בפרס הנובל והמצאתה פורצת הדרך ומצילת החיים.

האח הקטן של פספס, קזינס לואי, הקיבוץ המאוחד, 1998

לביאת/ טל ברייר בן מוחה

זרחי נורית. הילדה רובין הוד, פועלים, 1982.

הייסטינגס סלינה. גוין האביר והגבירה המגעילה. הפועלים, 1988.

ספר יונה. הנסיכה – יכולה הכול בעצמי. מסדה. 1999.

נומרוף לורה. מה שאבא/אמא יודע/ת לעשות הכי טוב. 1999.

קול בבט. הנסיכה חוכמולוגיה. זמורה ביתן. 1996.

קריס דוד. אבא אופה עוגה סודית, כתר ירושלים.

פין גרנו גיימס. פוליטיקלי קורקט – אגדות ילדים בלשון סגי נאור. מודן. 1995.

אוליביה והבובה שנעלמה/ איאן פלקונר

לילה חשוך אחד/ אורה איל

אמבטים / נורית זרחי

זוגות וזאת/ נורית זרחי

בוטיק סיגי וחוט/ נורית זרחי

אמורי אשיג אטוסה/ נורית זרחי

הדודה מיכל/ מאיר שלו

אבא עושה בושות/ מאיר שלו

הצלחת שמתחת/ מאיר שלו

ההרפתקה הגדולה באמת/ כריסטינה סטיבנסון

יונה חצי לבנה/ אילנה זיידמן

הארנב הזה שייך לאמילי בראון / קרסידה קאואל

אנטון והבנות / אולה קונקה

זהו העולם כולו / ליז גרטון סקנלון

החלום של יוסף / תמר ורטה זהבי ועבד אלסלאם יונס

נסיכה לא לאכילה / רוג'רסון גילאם

חלון השלום והלהתראות / נורטון ג'סטר

קלריס בין זאת אני / לורן ציילד
לשחרר את הפיות / יהודית קציר
המעגל הנסתר / גיורא כרמי
לכל אחד גרעין / טינה מתיוס
תיק תק מו - שביבת הפרות / דורין קרונין
ספורו של פרדיננד/ מונרו ליף
קוקו מחפש אמא / קייקו קסזה
נעם מחפש זכרונות / מם פוקס
שלושה לטנגו / גיטין ריצ'רדסון ופיטר פרנל
אורן בת, אורן בן/ רמונה די-נור
פיית הבוץ/ אימי יאנג
קרן כובשת שער/ אורה מורג
מחנה אימונים לנסיכות/ תמי סאוא
הנסיכה האבירה/ קורנליה פונקה
הנסיכה/ רינת פרימו
בן או בת/ נירה קרן
המלך דוגי/ מרים רות
צ'יק צ'יק מוריס/ ערן שביט
קרנפים לא אוכלים פנקייק/ אנה קמפ ושרה אוגילוי
קוף היום וקופת הלילה/ גיליה דונלדסון
על עלה ועל אלונה/ שירה גפן
זוג/ גיליה דונלדסון ואקסל שפלר
קשקוש מקושקש/ נגה אלגום
זאתי/ מרים רות
שתי סינדרלות/ עינת ויצמן
קיפודה עם מזוודה/ רינת הופר
לילה בלי ירח/ שירה גפן ואתגר קרת.
אל תנשקי את הצפרדע / ברוך מירי, משכל.
ספורים פמיניסטיים להורים וילדים
נסיכה על הסוס / קובץ סיפורים בעריכת פרופ' מירי ברוך
הראבן גייל. אגדה חדשה. עם עובד. 1994.

כשאהיה ראש ממשלה / נרי אלומה (הקיבוץ המאוחד, 2015)
רונה מדמיינת לעצמה דברים שתוכל לעשות כשתהיה ראש ממשלה.
אייבי ובין - למי יש רעיון? / אנני ברוז (כתר, 2014)
אייבי ובין, החברות הכי טובות בעולם. העולם מתחמם ומה יהיה על דובי הקוטב?
שש גיבורות גדולות במיתולוגיות של עמי העולם / שהם סמיט, כנרת

סרטי ילדים

מפלצות נגד חייזרים / דרימזורקס
ראלף שובר את האינטרנט: ראלף ההורס 2 / דיסני
לשבור את הקרח Frozen / דיסני
מולאן/ וולט דיסני
אמיצה/ פיקסאר
זוטרופוליס/ דיסני

הרשימות מתוך:

- אוסף של לילי בן עמי
- צוק נירית, אפשר גם בלי נסיך: גיבורות בספרי ילדים, ווינט, 6.6.15
- <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4664083,00.html>
- רשימת הרשות לקידום מעמד האשה.
- כובע הקסמים, תוכנית לימודים של צהרונ ויצו ת"א.

נספח ג: חומרים לשילוב בתוכנית הלימודים

מושגי יסוד

סוציולוגיה: מדעי החברה. השפעת החברה על הפרט. social + logia חברה + תורה.

מין (sex) ההבדלים הביולוגיים המולדים בין זכר לנקבה, כגון הרחם של האשה והזקן של הגבר. **מגדר (gender):** ההבדלים החברתיים והתרבותיים בין המינים. הבדלים מגדריים לדוגמא: נשים עם שיער ארוך וגברים עם שיער קצר, נעלי עקב ואיפור לנשים, "בודי בילדינג" לגברים; תכונות אופי- נשים עדינות וגברים קשוחים.

סטריאוטיפים מגדריים: תבניות חשיבה שגורות נוקשות וכוללניות המייחסות לגבר או לאישה אפיונים, תכונות אישיות והתנהגויות "טיפוסיות" בשל מינם הביולוגי. דוגמאות לסטריאוטיפים מגדריים:

- גברים הם קשוחים ונשים הן עדינות.
- נשים מעוניינות במערכת יחסים זוגית לטווח ארוך וגברים מעוניינים במין.
- במסגרת נישואים- גבר צריך להרוויח שכר גבוה יותר מהאישה.
- הגבר הוא שצריך להציע נישואים לאשה.
- בין בני זוג- הגבר צריך להיות גבוה יותר מהאישה.
- בין בני זוג- זה לא מתאים שהאישה תהיה מבוגרת בגיל מהגבר.
- אישה טובה יותר בטיפול בילדים ובניהול משק בית, מאשר גבר.
- לאחר הנישואים, האשה צריכה לוותר על שם המשפחה שלה ולקחת את שם המשפחה של הגבר. מה שבטוח- הילדים יהיו עם שם המשפחה של אבא.
- אישה צריכה להשקיע יותר במראה החיצוני שלה מאשר גבר (דיאטות, הסרת שיער, ניתוחים פלסטיים וכיוצ"ב).
- אישה מתאהבת בתינוקות שנולדים לה עם הלידה. גבר, לא בהכרח.
- חוג מחול זה לבנות וחוג כדורגל זה לבנים.

הסבר:

הסטריאוטיפים המגדריים מכתיבים לכל מין ביולוגי כיצד להתנהג. בהתאם לכך, נשים אמורות להתנהג על פי קודים חברתיים ולהיות נשיות בהתאם לסטריאוטיפים ומאפיינים מקובלים של נשיות. כך גם לגבי גברים. התנהגות המנוגדת לסטריאוטיפים/ הנורמות הללו- תקבל תגובות של דחייה (לדוגמא- בת שלא אוהבת להתגנדר ואוהבת ספורט ולטפס על עצים- תכונה "טום בוי", בן שיגלה התנהגויות סטריאוטיפיות של בנות, כגון רגישות ועדינות, יכונה "סיסי" או "הומו" או "נקבה").

מיניות (סקסזים) – תפיסה שיש היררכיה ביולוגית-טבעית בין המינים שלא ניתן לשנותה. סקסזים על פי החברה המערבית משמעו האמונה שהגבר עולה מעצם טבעו על האשה.

ספירה ציבורית וספירה פרטית: ספירה= מרחב, חלל, שטח. נשים נתפסות בחברה כאמורות לדאוג לספירה הפרטית, לבשל במטבח, לטפל בילדים. להישאר בבית (בחלל הפרטי והביתי). הגברים נתפסים כאמורים לדאוג לספירה הציבורית, לעבוד בחוץ, לעשות את הסידורים של תיקון הרכב וכדומה.

שוביניזם- שוביניזם גברי הוא האמונה בעליונות המין הגברי והצדקת העדפתו על-פני המין הנשי.

פמיניזם- מערכת של אמונות ורעיונות המשתייכים לתנועה חברתית המתייחסת לאפליית נשים ונאבקת נגדה על מנת להשיג שוויון זכויות ושוויון הזדמנויות בין נשים לגברים.

החפצה- התייחסות ליצור חי (אדם או בעל חיים) כאל חפץ. פורנוגרפיה מעודדת החפצה של בני-אדם ושל נשים בפרט.

חשיבה/קריאה ביקורתית: כאשר אנו מביעות ביקורת אנו מביעות דעתנו על דבר מסויים, מנתחות אותו מזוויות שונות ולומדות אותו. קריאה ביקורתית היא קריאה חיצונית לטקסט, שאיננה מנסה להזדהות עם הטקסט אלא להפך - קריאה המנסה להצביע על המניעים הגלויים והסמויים של הכותבת.

גבורת נשים - חגים בגיל הרך:⁴⁴

חנוכה:

גבורת יהודית בתו של מתתיהו, חנה ושבעת בניה ושלומציון המלכה.

שלומציון המלכה היא דוגמה לגיבורת תרבות מבית החשמונאים. שלומציון הייתה מלכה שיכולה להוות דמות הזדהות לבנות ולבנים אפשר לחזק את מקומה כגיבורת תרבות שהגשימה את המטרות שעליהם נלחמו המכבים. אפשר לספר עליה ולהדגיש את הישגיה.

שלומציון השכינה שלום ואהבה, שלווה ושגשוג, מלכה מיטיבה שאפשרה לכל אנשי הממלכה לחיות בכבוד ובשקט. בטווח הארוך, ניתן לשוחח האם מרד המכבים נכשל או הצליח. מלכי החשמונאים הלכו והסתאבו מבחינה פוליטית ודתית. אך שלומציון המלכה שמרה אמונים למטרות המקוריות של המרד ותקופת שלטונה הייתה תקופת רגיעה ושגשוג.

בהצגת חנוכה נמנע מחלוקה סטריאוטיפית של בנים לוחמים ובנות כדים או סופגניות.

פורים:

ושתי סירבה להגיע כשרק כתר לראשה למשתה אחשוורוש והשרים שלו (כך ע"פ חז"ל). אפשר לשאול את ילדי הגן מה הם חושבים, האם ההחלטה של אחשוורוש לגרש את ושתי צודקת או שזוהי רשעות ויוהרה? האם מלכה צריכה להיבחר על פי יופי? אילו תכונות אחרות חשוב שיהיו לה? איך אנחנו בוחרים חברים? האם בעיקר לפי מראה?

להפגיש את ושתי עם אחשוורוש לשיחה, לבקש מכל אחד להסביר את עמדתה/ו ולשוחח על כך.

סימולציה שבה נערך משתה על ידי ושתי בחלק אחד של הגן (כשהגנת, למשל, מחופשת לושתי) ומשתה על ידי אחשוורוש נערך בחלק אחר של הגן (כשאחת האמהות, האבות, או עובדות הגן מחופשים למלך). הילדים מוזמנים לשני הנשפים. חלק פה וחלק שם. בשלב מסוים "אחשוורוש" שולח את אחד הילדים לקרוא לושתי. ושתי המחופשת מסרבת, נוצר דיון וויכוח בין אחשוורוש ושתי. הילדים מוזמנים להצטרף אליו ולהביע את דעתם. האם ושתי חייבת לבוא למשתה, האם זה צודק להעניש אותה? האם יש לה זכות לסרב?

פסח:

להדגיש את סיפורן הנפלא של הנשים הגיבורות, **יוכבד, מרים, בת פרעה והמיילדות העבריות שפרה ופועה**. הן מרדו בגזירה הבלתי אנושית של פגיעה והתנכלות לתינוקות הנולדים. למרות שחיו תחת דיכוי של שליט כל יכול, הן סרבו לצו של מרדו בו. גבורתן לא באה לידי ביטוי במלחמה, בנשק או בשפיכות דמים. הן נקטו בשיטה של אי ציות אזרחי ושימרו חיים במקום לגרום למוות:

המיילדות – לא ביצעו את הוראת פרעה להרוג את התינוקות הנולדים. הן סיכנו את חייהן ותירצו את אי-הציות בתירוץ קלוש: העבריות יולדות מהר מדי ולא הספקנו להגיע בזמן.

יוכבד – הצפינה את התינוק בתיבת הגומא וסיכנה את חייה בהחלטה שלה לשמור אותו בחיים.

מרים – הסתתרה בקני הסוף ושמרה על התינוק.

בת פרעה – שידעה שהוא תינוק יהודי, גידלה אותו בארמון המלך למרות הגזירה, מתחת לאף של פרעה. התפתחותו של משה למנהיג חשוב הוא פרי של אחוות נשים אמיתית החוצה גבולות של לאום ומעמד השכלה ודת. כגוננת ראוי לספר ולהדגיש את הגבורה הנשית הנפלאה הזו.

יום המשפחה בגן הילדים

יום המשפחה הוא יום חג שאימצה התרבות הישראלית המודרנית. בעבר חגגנו את 'יום האם', היום מכנים אותו 'יום המשפחה'. שינוי השם מעיד על שנוי חשוב בתפיסה: ההכרה שלא רק אמהות מגדלות ילדים, לאב יש חשיבות רבה כמו לאם, וכן שילדים גדלים במבנים משפחתיים שונים ומגוונים.

למרות השנוי החיובי, לעיתים קרובות יום המשפחה נחגג בגנים כחג למשפחה הסטריאוטיפית, בעלת המבנה של: אבא אימא בת ובן (ולפעמים גם כלב או חתול). לעיתים הוא נחגג מתוך הנחה סמויה שכל משפחה מקיימת – או צריכה לקיים – חלוקת תפקידים מסורתית בין נשים וגברים: אבא הולך לעבודה ומפרנס, אימא מגדלת את הילדים, קונה ומבשלת אוכל, מנקה, מתחזקת ומטפחת את הבית. חלוקה זו כבר לא תואמת משפחות רבות, גם אם היא עדיין נפוצה בחברה, והיא בוודאי לא צריכה להצטייר בעיני הילדים בתור המשפחה "הנכונה" ו"הנורמאלית".

חשוב לחשוף את הילדים לסוגי משפחות שונים ומגוונים. ניתן לערוך פעילויות המציגות את המבנים השונים של המשפחות, שיש לילדי הגן ושיש בחברה, כגון: משפחה חד הורית, משפחה חד מינית, משפחה הטרוסקסואלית, משפחה שבה גם סבתא גרה בבית, משפחה מרובת ילדים, משפחה ללא ילדים משפחה מורחבת, הורים לא נשואים וכד'. חשוב לתת מסר של לגיטימציה לכל סוגי המשפחות, כולן טובות, כולן יש יחסי אנוש מורכבים, לפעמים קשיים ולפעמים שמחות גדולות ואושר רב.

מומלץ לאפשר לילדים לספר ולתאר את המשפחה שלהם, לעזור להם להבין את ההרכב המשפחתי שלהם, תוך כדי דיון שהוא אמיתי, לא שיפוטי ורלוונטי לחיים שלהם.⁴⁵

כדאי להשתדל להביא סיפורים לא סטריאוטיפיים על אורח חיים של משפחות שונות. סיפורים שבהם מבוגרים שונים מטפלים בילדים. ילדים מטפלים בילדים וכד'.

יש להמנע מהצגת טקסי נישואים כדרך אחת לברית זוגיות ולהימנע מלבקש תמונות נישואים של ההורים, שכן הוריהם של ילדים רבים בישראל אינם נשואים.

בגילאי גן-חובה מומלץ לספר לילדים על השינוי בתפקיד האימהות במשפחה, על החלוקה האי שוויונית בעבר ועל החלוקה המשתנה לכוון של יותר שוויוניות בהווה.

חיברות בגיל הרך ואגדות ילדים

הסוף האמתי של אגדות הילדים: יצירה מאת דינה גולדשטיין "נסיכות נופלות".

מומלץ לעיין בתוכנית הלימודים "כולנו שוות ושווים"⁴⁶ הכוללת פעילויות יצירה לגן בנושאים: גיבורות על, נשים באומנות, אסטרונוטיות ומנהיגות, ספורי ילדים, אישים, נשות התנ"ך.

46 יוסף אליאן, בהט עוזיאלי חן, ברנע ענבר, תשע"ז.

נספח ד': אוסף סרטונים שניתן לעשות בהם שימוש בתוכניות ההכשרה לצוותים החינוכיים

הערה: על מנחת ההשתלמות לצפות צפייה מוקדמת בסרטון ולוודא שתכניו מותאמים והולמים את קהל הצופות והצופים. באחריות המנחה לבקש מיוצרי/ות הסרטון הרשאה לעשות שימוש בסרטון. אין להפר זכויות יוצרים. השימוש והצפייה בסרטונים על הינה על אחריותה הבלעדית של המנחה.

אוסף סרטונים בנושא מגדר והגיל הרך

רול מודלינג בגן הילדים: הגנת מבקשת מהילדים ומהילדות לצייר לוחמ/ת אש, טייס/ת וכד'. אח"כ מצפה להם הפתעה

Inspiring The Future - Redraw The Balance

MullenLowe Group, Mar 15, 2016

<https://www.youtube.com/watch?v=qv8VZVP5csA>

"תהיה גבר! בכי זה לבנות!" זהו משפט מתוך הסרטון המציג סצנות מוכרות - ואח"כ מציג איך זה יכול להיות אחרת. המטרה לשבור סטריאוטיפים מגדריים

break the box - על סטריאוטיפים מגדריים - מתורגם

תורגם לעברית ע"י עמותת "מכנה משותף". Mar 22, 2014.

הסרטון המקורי מאת Texas Association Against Sexual Assault

www.youtube.com/watch?v=6HY04AzsomY

"בנים תמיד יהיו בנים?" סרטון פרסומת של גילט (2019) מציג את התגובה הגברית למהפכת ה"Me too" גברים וילדים מתנגדים לאלימות כלפי גברים ונשים. הסרטון מתייחס לאלימות בין שני ילדים בנים המתגוללים על הדשא, ספק בצחוק, כינוי גנאי של ילד אחר כ"הומו" או "ילדה", אלימות מינית ועוד.

We Believe: The Best Men Can Be | Gillette (Short Film), Jan 13, 2019

www.youtube.com/watch?time_continue=108&v=koPmuEyP3a0

סרטון המדגים כיצד סרטי דיסני מתפקדים כסרטי תעמולה מגדריים המחזקים סטריאוטיפים של נשים כחלשות, ענוגות, תמימות ופאסיביות, הנהנות מעבודות ניקיון, בעוד שגברים ממוצגים כחזקים, דומיננטיים ואלימים הנהנים מללכלך מבלי שיצטרפו לנקות אחריהם: הסרטון שואל "האם אילו הדימויים שאנו מעוניינים להציג בפני ילדינו?"

Gender & Disney

onewayt1cket, Dec 10, 2008

<http://www.youtube.com/watch?v=B8O8p0Ac1Rg>

סרטון העוסק בהשפעתם המכוננת של סרטי דיסני על הבניית הגבריות החברתית
Sexism, Strength and Dominance: Masculinity in Disney Films

Sanjay Newton, Apr 12, 2007

<http://www.youtube.com/watch?v=8CWMct35oFY>

סטריאוטיפים מגדריים

סטריאוטיפים מגדריים- הציפייה מגבר להיות גבר ומאשה להיות אשה. הסרטון מציג קטע בהסדרה הקומית חברים שבה רוט אומר לגבר אחר שלא נוח לו עם ההתנהגות הרגשנית שלו. השאלה שהסרט שואל היא למה לא נוח לנו עם זה? כי אנו שבויים בסטריאוטיפים מגדריים

Gender Roles

Amber Dalke, Mar 15, 2010

<http://www.youtube.com/watch?v=Ywg-wvNfDXc&feature=related>

מיתוס היופי

פרויקט סיום של סיון אגם ארזי במחלקה לתקשורת חזותית בחולון, בשם "מעל למצופה" בנושא מיתוס היופי. הסרטון משתמש במתיקות, ילדותיות וורדרדות כדי להעביר ביקורת על הסטריאוטיפ הנשי או הנורמות החברתיות המוצבות בפני כל ילדה נערה ואשה.

above expectations

sivan agam arazi, 2013

<http://vimeo.com/45184851>.

סרטון על חיברות ילדים למגדר. לה מודבק הצבע הורוד וסינר. לו מודבק צבע תכלת ועניבה. חרף רצונם. הסרט נותן מענה על התשובה/שאלה המתגוננת מצד בנים: " אנחנו אשמים באי שיוויון המגדרי?" התשובה: "לא הבנים ולא הבנות אשמות. זו החברה אשמה" והסרט מדגים את זה מצויין.

Girl and Boy

Marcia Mailoa, Jun 25, 2007

https://www.youtube.com/watch?v=pF1j22x-yU8&feature=player_embedded

השיר ברבי גירל בביצוע פמיניסטי ואירוני מאת עברי לידר. מעביר מסרים הקשורים למיתוס היופי וגם לאלימות כלפי נשים.

ברבי גירל-עברי לידר

TheLulukalulu, May 13, 2009

<http://www.youtube.com/watch?v=2JLCawOs-go>

אידיאל היופי והפוטושופ בשלטי החוצות

סרטון מבית דאב העוסק במנגנוני פעולתה של "תעשיית היופי, ומדגים כיצד נוצרים דימויי היופי הבלתי אפשריים בהן אנחנו נתקלות בכל שלט חוצות.

dove evolution

Directed by Tim Piper and Yael Staav for Ogilvy

Tim Piper, Oct 6, 2006

<http://www.youtube.com/watch?v=iYhCn0jf46U&feature=related>

נשים חושבות שהן פחות יפות ממה שהן. עוד סרטון מבית דאב. בסרטון אישה מדגמנת פנים לצייר ומתארת איך היא נראית. אח"כ אחרים מתארים איך היא נראית והצייר עושה ציור נוסף. בסוף הסרטון נראים ההבדלים. ציטוט: "אנו מבלות הרבה זמן במחשבות ובניסיון לתקן דברים שאנו לא אוהבות בעצמנו. כאשר אנו צריכות לבלות יותר זמן בלהעריך את הדברים שאנו כן אוהבות".

(Dove Real Beauty Sketches | You're more beautiful than you think (3mins

Dove US, Apr 14, 2013

<https://www.facebook.com/photo.php?v=120357218161699>

נשים בפרסומות

נשים משוכנעות לקנות ממקום של השפלה וביקורת- ואילו גברים- ממקום של חנופה

?TV advertising - sexist

Pags Channel, Jun 20, 2009

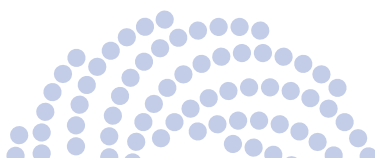
http://www.youtube.com/watch?v=M9fFOelpE_8

שטף הפרסומות המקיפות אותנו ללא הרף משדרות לנו מסרים לגבי אידיאל היופי וכיצד מצופה מאיתנו להראות. המסרים שאנו סופגות מביאים לדימוי עצמי נמוך- שכן אין לנו אפשרות לעמוד בסטנדרטים הלא-אנושיים של מיתוס היופי. סרטון של דאב שבו רואים את כל זה מעיניה של ילדה קטנה.

Beauty Pressure

Tim Piper, Oct 2, 2007

<http://www.youtube.com/watch?v=Ei6JvK0W60I&feature=related>

הרשות לקידום מעמד האישה, רח' עם ועולמו 3, ירושלים 9546303, טל: 02-6547022, פקס: 02-6547034

**הרשות
לקידום מעמד האישה**
המשרד לשוויון חברתי

